

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra žurnalistiky

ANALÝZA MEDIÁLNÍHO DIALOGU – OTÁZKY VÁCLAVA MORAVCE

Media dialogue analysis – Otázky Václava Moravce

Magisterská diplomová práce

Bc. Tereza POSPÍŠILOVÁ

Vedoucí práce: Mgr. Petra Chvojková

Olomouc 2012

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením své vedoucí diplomové práce Mgr. Petry Chvojkové samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu. Práce má 148807 znaků.

V Olomouci dne

Tereza Pospíšilová

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své diplomové práce, Mgr. Petře Chvojkové a všem ostatním, kteří mi během psaní této práce věnovali svůj čas, rady a připomínky.

Anotace:

POSPÍŠILOVÁ, Tereza. *Analýza mediální dialogu - Otázky Václava Moravce*. Olomouc, 2012. Magisterská diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. 80 s.

Tato práce se zabývá analýzou mediálního dialogu v televizním diskuzním pořadu Otázky Václava Moravce. Jako metoda výzkumu je použita konverzační analýza. V teoretické části práce je popsána historie vývoje konverzační analýzy a základní pojmy, s nimiž pracuje. Dále se teoretická část věnuje charakteristikám institucionálně realizovaného dialogu, historií studia řeči v médiích a specifiky mediálního dialogu. Praktická část se pak zabývá analýzou devíti dílů pořadu Otázky Václava Moravce, vysílaných v rozmezí let 2004-2006. Výzkum se zaměřuje na specifika moderátorského stylu Václava Moravce, na výrazné a opakující se jevy v jeho projevu a také na to, jak tento moderátor dodržuje role, které jsou mu jakožto moderátorovi přisouzeny.

Klíčová slova:

konverzační analýza, mediální dialog, institucionální dialog, diskuzní pořad, Otázky Václava Moravce, komunikace, média

Annotation:

POSPÍŠILOVÁ, Tereza. *Media dialogue analysis - Otázky Václava Moravce*. Olomouc, 2012. Master's thesis. 80 pg. Philosophical Faculty of Palacký University Olomouc.

This thesis deals with media dialogue analysis of television political talk show *Otázky Václava Moravce* using conversation analysis method. The theoretical part mentions history of conversation analysis and its basic notions, characteristics of institutional talk, history of study of media talk and specifics of media dialogue. The analytic part consists of analyses of *Otázky Václava Moravce* show broadcasted from 2004 to 2006. Analyses focus on specifics of Václav Moravec' moderation style, on significant and repetitive phenomenon in his communication and if the communication and interaction roles are followed in this show.

Keywords:

Conversation analysis, media talk, institutional talk, talk show, *Otázky Václava Moravce*, communication, media.

Obsah

Úvod.....	1
TEORETICKÁ ČÁST.....	4
1 Historie konverzační analýzy	5
1.1 Erving Goffmann.....	5
1.2 Harold Garfinkel a etnometodologie	6
1.3 Harvey Sacks a jeho přístup	8
2 Institucionálně realizovaný dialog	10
2.1 Počátek studia institucionálně realizovaného dialogu.....	10
2.2 Specifika institucionálního dialogu	10
2.2.1 Asymetrie	12
3 Základní pojmy konverzační analýzy	14
3.1 Párové sekvence	14
3.2 Přebírání slova	16
3.3 Konverzační opravy.....	17
4 Jazyk v médiích.....	20
4.1 Vývoj studia mediované řeči jako akademického oboru.....	20
4.2 Charakteristiky mediované řeči	21
5 Mediální dialog	23
5.1 Role mluvčích v mediálním dialogu.....	25
5.1.1 Role moderátora	25
5.1.2 Role hostů.....	26
5.2 Otázky a odpovědi v mediálním rozhovoru	27
5.2.1 Otázky	27
5.2.2 Odpovědi	29
Shrnutí teoretické části	31
PRAKTICKÁ ČÁST	33

6	Výběr metodologie a postup rozboru	34
7	Pořad Otázky Václava Moravce.....	36
7.1	Václav Moravec.....	36
8	Styl komunikace Václava Moravce.....	38
8.1	Úvod pořadu	38
8.2	Vítání hostů.....	39
8.3	Nastolování nových témat	42
8.4	Udělování slova	46
8.5	Otázka – snaha o jasná vyjádření	48
8.6	Preference v otázkách.....	52
8.7	Přebírání slova zpět	54
8.8	Vyžadování odpovědi	56
8.9	Oponování hostům.....	58
8.10	Reformulace	60
8.11	Loučení se s hosty a diváky	64
	Shrnutí praktické části	68
	Závěr.....	71

Úvod

Televizní debatní pořady patří v Čechách i v zahraničí k stále populárnějším žánrům mediální zábavy. U nás došlo k výraznému rozvoji tohoto druhu pořadu v devadesátých letech zejména díky otevření hranic a následnému množství vlivů ze západu. Protože je tento žánr u nás stále poměrně nový a dá se říci, že v našich podmínkách i málo prozkoumaný, rozhodla jsem se věnovat svou diplomovou práci právě jemu.

Mediální dialog, jaký nacházíme v televizních (ale i rozhlasových) debatních pořadech, má oproti klasickému, myšleno nemediovanému dialogu, svá specifika. Hlavní charakteristikou takového dialogu je jeho institucionálnost – to znamená, že mluvčí jsou při své komunikaci ovlivněni specifickými pravidly dané komunikační situace, způsob jejich vyjadřování se je do značné míry omezen a upraven podle pravidel příslušné události. Stanovená omezení komunikace ovlivňují veškeré aspekty dané komunikační situace. (Clayman, 2010, str. 15–19) Jde například o rozdělení rolí jednotlivých mluvčích, kteří si nejsou rovni a mají rozdílné možnosti při přebírání slova, předávání slova dalším mluvčích a pokládání otázek. Dále jsou v tomto typu dialogu odlišné úlohy a cíle jednotlivých mluvčích, kdy např. moderátor plní funkci jakéhosi ‚rozhodčího‘, který by měl být formálně nestranný, debatu vést, pokládat otázky a zastupovat nepřítomné publikum. Politici (kteří jsou zpravidla hosty těchto typů pořadu) naopak ve svých rolích možnost pokládat otázky nemají a měli by v podstatě hovořit jen v mezích odpovědí na položené otázky. Cílem hostů je pozitivní prezentace sebe samých či politické strany, jíž jsou členy, a zároveň také negativní prezentace protivníka. (Havlík, 2008, s. 4–32)

Další charakteristikou televizního debatního pořadu je jeho konstelace. Na rozdíl od klasického dialogu, kdy si mluvčí svá sdělení směřují navzájem mezi sebou, má mediální dialog ještě další rozměr, kam je veden – je jím nepřítomné publikum. V podstatě můžeme říci, že právě ono je hlavním příjemcem dialogu. Přestože tedy mluvčí hovoří zdánlivě jen mezi sebou, přizpůsobují svá sdělení (jakožto proškolení, de facto profesionální mluvčí) tomu, jak chtějí na diváky zapůsobit a jaké informace jim chtějí předat. (Čmejrková, 2003, s. 84–87)

Jak však takovýto mediální dialog vypadá v praxi? Opravdu se tolik liší od standardní, každodenní komunikace? A jak vlastně moderátor realizuje celý soubor úkolů, které

označujeme jako ‚moderování‘? Které činnosti jsou pro tuto práci charakteristické? A právě práci moderátora, jejími charakteristikami a jednotlivými úkony se budu v této práci zabývat.

Rozhodla jsem se proto zaměřit se na styl jednoho českého moderátora, jehož způsob moderování budu analyzovat z výše zmíněného pohledu. Jako zástupce českého televizního debatního pořadu jsem pro zodpovězení otázek pořad zvolila Otázky Václava Moravce. Tento pořad jsem vybrala vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o jediný pořad tohoto typu vysílaný veřejnoprávní televizí (konkrétně ČT1 a ČT24), která by ze své podstaty měla být nestranná, což je samozřejmě také nárok kladený na moderátora. Ten by tak neměl a priori preferovat žádného hosta či stranu.

Hlavní výzkumnou otázku jsem stanovila jako VO1: *Jakým způsobem realizuje Václav Moravec svou činnost moderování v pořadu Otázky Václava Moravce?* Z této hlavní otázky vyplývají dílčí podotázky: PO1: *‚Jak Václav Moravec uvádí začátek pořadu?‘*, PO2: *‚Jak Václav Moravec vede debatu?‘* a PO3: *‚Jak Moravec uzavírá pořad?‘*, jako poslední výzkumnou podotázku jsem zvolila PO4: *‚Odpovídá moderátorský styl Václava Moravce teoretickým charakteristikám, které by moderování mělo splňovat?‘*

Analýza bude vycházet z textových přepisů jednotlivých dílů pořadu. Aby byla zajištěna nezaujatost při přepisu, zvolila jsem již hotové textové přepisy dostupné z korpusu DIALOG. Zde jsou dostupné transkripty devíti dílů pořadu, čímž byl stanoven vzorek pro analýzu. Konkrétně se jedná o díly vysílané v rozmezí let 2004–2006, přičemž přepisy obsahují pouze první, přibližně hodinovou část pořadu, druhá část pořadu, která k Otázkám Václava Moravce přibyla v roce 2005, již v těchto přepisech obsažena není a nebude tedy ani zahrnuta do analýzy.

Pro zodpovězení stanovených otázek jsem se rozhodla postupovat metodou konverzační analýzy. Ta totiž pracuje s detailním rozepsáním dialogu do jednotlivých replik a všímá si např. práce s pauzami, překryvů replik jednotlivých mluvčích (tzv. overlapů), pracuje s teorií párových sekvencí, díky níž je možné rozpoznat, jak kdo reaguje na podněty typu otázka, pozdrav apod., které ze své podstaty vyžadují reakci komunikačního partnera. Rozborem těchto jevů tak můžeme analyzovat strategie jednotlivých mluvčích, najít v nich např. pravidelnosti a následně popsat styl jejich komunikace. Já ve své práci využiji této techniky k analýze moderátorského stylu Václava Moravce. Budu si tedy v rámci použité analýzy všimát signifikantních jevů Moravcova projevu – např. způsobů, jakými klade otázky, v jakých situacích se u něj objevují overlapů a kdy je využívá apod.

Celá diplomová práce bude rozdělena do dvou hlavních částí – teoretické a praktické. V první části shrnu historii a dosavadní vědění o konverzační analýze, dále se budu zabývat také mediovanými dialogy a jejich specifiky. V této části práce také objasním základní pojmy, s nimiž konverzační analýza pracuje a jejichž pochopení je nutné pro správnou analýzu dialogu. Stejně tak se v teoretické části práce budu věnovat specifikům mediovaného dialogu, resp. diskuzního pořadu. Pochopení odlišností tohoto typu rozhovoru od klasické, každodenní komunikace, je taktéž klíčové pro správnou analýzu chování moderátora pořadu. Zároveň oběma částmi teoretické práce dojdou k základním názorům a literatuře, z nichž budu v práci vycházet.

Praktická část bude obsahovat bližší představení pořadu OVM (Otázky Václava Moravce) a moderátora Václava Moravce. Poté bude následovat samotný rozbor pořadů. V něm budu postupovat od začátku pořadu k jeho konci a budu si všímat jevů, které jsou pro moderátora typické a nápadné. Tyto jevy vypíšu a u každého z nich uvedu také příklady. Z tohoto rozboru jednotlivostí pak jako celek vyplyne souhrn specifik Moravcova moderování – tedy jeho moderátorský styl. Na konci praktické části tak shrnu a popíšu způsob, kterým Moravec moderuje a odpovím tak na stanovené výzkumné otázky.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Historie konverzační analýzy

1.1 Erving Goffmann

Dřív, než se budu zabývat historií konverzační analýzy jako takové, věnuji část své práce také sociologu Ervingu Goffmanovi, který měl na vznik této metodologie významný vliv a svými myšlenkami a přístupem přispěl k jejímu vzniku.

Goffman byl americký sociolog působící hlavně v 60. letech 20. století. Ve svém studiu se věnoval hlavně mezilidské interakci. Jako první přišel s myšlenkou, že sociální interakce jsou určitou formou sociální organizace, tedy že mají řád a strukturu, a mohou tedy být studovány jako jiné sociální instituce, jako je např. rodina nebo víra. Tento řád, na jehož základě interakce funguje, užívají podle Goffmana účastníci interakce k pochopení chování ostatních, k jeho interpretaci. Tato myšlenka uspořádanosti mezilidské interakce byla na danou dobu velice revoluční, protože sociologie té doby považovala interakci za něco neuspořádaného a nevhodného ke studiu.

Dalším Goffmannovou teorií byla myšlenka, že lidé se v kontaktu s ostatními nechovají zcela přirozeně, ale snaží se na ně nějakým způsobem působit. Neprezentují se tedy takoví, jací opravdu jsou, ale jak chtějí ostatním připadat. Stylizují se do určitých pozic a rolí a hrají před ostatními jakési ‚divadlo‘.

Kromě tohoto ‚hraní‘ má pro mezilidskou komunikaci samozřejmě klíčovou roli i jazyk, který je k němu používán. Goffman si tento fakt uvědomoval a začal se jeho studiem podrobněji zabývat. V jeho pracích můžeme najít např. i vlivy etnometodologie (tou se budu zabývat v následující kapitole), ve svém studiu se propracoval v podstatě až ke konverzační analýze.

Přestože Goffman přišel s novátorskými myšlenkami, nedosáhl bohužel v analýze lidské interakce žádných zásadních úspěchů. I přes zájem o jazyk zůstalo jeho hlavní zaměření stále stejné – výzkum chování lidí během vzájemné interakce. Zajímal se sice o řád a strukturu, které se projevují v chování jednotlivců, opomíjel však studium toho, jak si jednotliví mluvčí rozumí navzájem, jak toto sdílení informací funguje a jak účastníci komunikace zjistí, že stejné věci rozumějí stejně. Nevytvořil tak pevnou metodologii pro výzkum lidské interakce – tohoto dosáhli až jeho následovníci. (Clayman, 2010, str. 8–9, Hutchby, 2008, s. 27–29)

1.2 Harold Garfinkel a etnometodologie

Počátky a vývoj konverzační analýzy jakožto směru zabývajících se verbální komunikací jsou pevně spojeny se sociologickým směrem etnometodologie a se jménem jejího zakladatele – Haroldem Garfinkelem.

V době, kdy Harold Garfinkel začínal svou práci (60. léta 20. století), převládal v sociologii funkcionalismus (strukturální funkcionalismus). Tento směr, jejímž hlavním představitelem byl Talcott Parsons, se zabýval zejména studiem společenských norem a hodnot a také tím, jak jsou mezi jednotlivými členy předávány, jak jsou osvojovány a jak v dané společnosti probíhá proces učení a socializace. Ze zájmu o normy se v tomto směru vyvinulo také významné zaměření na jejich porušování, odchylky a deviace.

Harold Garfinkel však právě toto studium považoval za poněkud sporné a oponoval mu. Funkcionalisté totiž při svém výzkumu brali zmíněné jevy jako reálný a daný fakt. Naproti tomu Garfinkel zastával názor, že by se do (sociologického) výzkumu nemělo vstupovat s jakýmkoliv předpoklady či předsudky. Podle tohoto přístupu by tak funkcionalisté neměli přistupovat k deviacím jako k existujícímu jevu, ale měli by zkoumat, jak a pro co toto označení daná společnost používá a jak s ním pracuje. To totiž bylo pro Garfinkela nejpodstatnější – způsoby a metody, jimiž se mezi sebou členové společnosti běžně dorozumívají a docházejí ke vzájemnému pochopení. To je v podstatě i hlavní zaměření etnometodologie. (Hutchby, 2008, s. 30–35)

Etnometodologie, jak už vyplývá z názvu, studuje **metody**, které členové určité společnosti používají při jakýchkoliv svých aktivitách. Zabývá se každodenními činnostmi členů společnosti a tím, jak plní úkoly všedního dne – metodami interpretace, metodami přiřazování významů, metodami komunikace, metodami interakce, metodami jakékoliv činnosti. V těchto aktivitách se etnometodologie snaží najít nějaký řád, strukturu, podle které členové společnosti jednají. Tento směr stojí na myšlence, že existuje nějaká ‚sdílená znalost‘ společná všem členům dané společnosti, která umožňuje stejnou interpretaci situací a jednání lidí. Právě existenci této sdílené znalosti chtěl Garfinkel dokázat a analyzovat ji.

Existenci sdíleného řádu se Garfinkel pokusil dokázat řadou kvazi-experimentů, založených na porušení sdílené znalosti a zaběhnutých zvyklostí. Jeden z těchto pokusů provedl při hře piškvorky: Nechal svého oponenta udělat první tah. Poté vzal gumu, protivníkově znaménko vygumoval a překreslil jej jinam. Zároveň se přitom choval, jako by šlo o běžnou věc a nedělo se nic neobvyklého. Toto nestandardní chování samozřejmě u

protivníka vyvolalo reakci. Garfinkel pak od ‚testovaných‘ osob zjistil, že jejich největší deprivace a rozhořčení plynuly z neschopnosti danou situaci pochopit, interpretovat a zařadit jim do známého řádu (tedy pravidel hry piškvorky a vzorců chování při této hře).

Co se týče chování členů společnosti, stanovil Garfinkel v rámci etnometodologie dvě hlavní vlastnosti – indexikalitu a reflexivitu. **Reflexivita** jednání znamená, že v chování členů společnosti se odráží kontext, ve kterém toto jednání probíhá, a podle něj také své jednání usměrňují a přizpůsobují mu ho. **Indexikalitou** je myšleno, že to, jak je jednání interpretováno, závisí na kontextu, v němž probíhá. Členové společnosti tak při interpretaci nutně berou v potaz i situaci a prostředí daného jednání a díky tomuto kontextu jsou dané situaci schopni porozumět a dát jí smysl.

Z těchto dvou konceptů vyplývá fakt, že členové společnosti sdílenou znalost využívají nejen při jakékoliv své činnosti, kterou přizpůsobují kontextu a sdíleným znalostem, ale zároveň je tato znalost využívána také při procesu interpretace činností druhých, při vnímání a přikládání významu těmto činnostem. (Brown, 2005, str. 253–257; Clayman, 2010, str. 9–11)

Do Garfinkelova studia lidského jednání patří samozřejmě také zkoumání způsobů komunikace, resp. toho, jak členové o svých aktivitách mluví. A právě v tomto bodě (avšak nejenom v něm) našel Garfinkel názorovou shodu s Harveym Sacksem, který se jazykem zabýval a s nímž Garfinkel 12 let spolupracoval.

Garfinkel se Sacksem spolupracovali při výzkumech verbální stránky lidského dorozumívání. Kromě zájmu o jazyk je spojoval také stejný kritický postoj k postupům výzkumů tehdejší sociologie. Oba usilovali o co nejobektivnější způsoby zkoumání po vzoru přírodních věd. Z tohoto důvodu odmítli např. metodu dotazníku a kvalitativní analýzu. U kvalitativní analýzy se totiž často vycházelo jen z poznámek výzkumných pracovníků a Sacks i Garfinkel si uvědomovali fakt ‚selekce‘ a ovlivněnosti těchto poznámek osobností daného výzkumníka. Navíc předem dané kategorie, do kterých byly výsledky např. v dotaznících rozřazovány, znamenaly nepřipustné okleštění a zjednodušení výsledků. Oba vědci si uvědomovali nutnost danou situaci řešit, každý se s ní však v následných krocích vyrovnal po svém a jejich názorové cesty se tak rozešly. Garfinkel nakonec odmítl sociologii jako vědu neschopnou objektivního výzkumu s objektivními výsledky, naopak Sacks ve svém bádání pokračoval a snažil se najít schůdné řešení daných problémů. (Hutchby, 2008, s. 30–35)

1.3 Harvey Sacks a jeho přístup

Harvey Sacks byl (společně s Emanuelem Schegloffem) studentem Ervinga Goffmana na Kalifornské univerzitě v Berkeley. Zároveň, jak jsem již zmínila, 12 let spolupracoval s Garfínkelem. Od obou těchto spolupracovníků převzal část jejich názorů a vytvořil z nich novou metodologii, která tak stojí de facto na průsečíku těchto dvou vlivů.

Od Garfínkela Sacks převzal představu, že při všech aktivitách a také při přikládání významu těmto činnostem používají členové společnosti jakési sdílené metody vycházející ze sdílených znalostí dané společnosti. Od Ervina Goffmana mu zůstala domněnka, že komunikace je základní sociálním jevem a je potřeba ji zkoumat jako samostatný objekt. Ve svém přístupu se Sacks i se spolupracovníkem Schegloffem odklonili o tehdy převládajícího názoru, že jednání individualit je neuspořádané a trvali na tom, že i toto jednání má svůj řád a strukturu. (Clayman, 2010, str. 12)

Již jsem zmínila, že Sacks usilovat o co nejobektivnější zkoumání sociologických jevů. Jednou z klíčových otázek, které byly podle Sackse překážkou v této objektivitě, byla nemožnost zopakovat výzkum vícekrát za stejných podmínek. Aby se tomuto omezení vyhnul, začal se zabývat studiem nahrávek rozhovorů běžné denní komunikace. Díky nim mohl jakýkoliv jeho oponent slyšet výchozí data a zhodnotit díky nim závěry Sacksovy analýzy. Nahrávání dialogů však přineslo ještě jednu výhodu – možnost přetáčet a poslouchat stejnou pasáž znovu a znovu, což samozřejmě přispívalo i k důkladnější analýze dat.

První nahrávky pro analýzu získával Sacks v centru pro prevenci sebevražd (suicide prevention centre). Během těchto hovorů si všiml, že mnozí volající používají jazyka k jakémusi manévrování během hovoru, např. když chtějí předejit situacím, jež jsou jim nepříjemné. Sacks se v tu chvíli ztotožnil s Garfínkelovou myšlenkou, že pokud se dá jazyk použít jako metoda, znamená to, že je určitým způsobem vnitřně strukturovaný a organizovaný. Tato teorie Sackse zaujala natolik, že se rozhodl zabývat se jí dále a danou strukturu v jazyce odhalit. Tím byly de facto položeny základy konverzační analýzy.

Sacks došel v rámci své teorie k několika na danou dobu revolučním zjištěním. Na základě rozboru hovorů ze zmíněného centra prevence sebevražd dospěl k názoru, že mluvčí používají řeč k dosahování stanovených cílů v jednání s druhými lidmi. Může jít například o již zmíněnou strategii směřující k vyhnutí se nepříjemnému tématu či otázce. Jazyk se tak musí řídit určitými pravidly, podle nichž se s ním dá tímto způsobem pracovat. Nebyly tím

však myšleny nějaké striktní zásady univerzálně použitelné za všech situací, vždy totiž hraje roli i kontext dané komunikace, jemuž Sacks přikládal důležitý význam.

Tuto organizovanost připisoval Sacks všem typům jazyka, tedy nejen tomu používanému v literatuře či připravených proslovech, ale i běžnému, každodennímu. Tento názor byl na danou dobu poměrně kontroverzní, neboť, jak již jsem uvedla u Garfinkela, do té doby byla běžná mluva považována za něco neuspořádaného, a proto nevhodného pro výzkum. Proti tomuto Sacksovu postoji stál například i lingvista Noam Chomsky. Jeho argumenty však Sacks odmítl s tím, že nejsou podloženy žádným výzkumem a že Chomsky vychází jen z předpokladů (s čímž se samozřejmě Sacks vzhledem ke svému postoji k tehdejšímu sociologickému zkoumání nemohl spokojit). (Hutchby, 2008, s. 17–23)

2 Institucionálně realizovaný dialog

2.1 Počátek studia institucionálně realizovaného dialogu

Jak už jsem zmínila, založil Sacks svůj výzkum na studiu přirozené, každodenní komunikace. Ve svých počátcích se tak konverzační analýza soustředila jen na běžnou komunikaci, která v zásadě není omezena žádnými striktními pravidly. Ke konci 70. let se však začaly objevovat i studie zaměřené na jiný typ dialogu – na dialog realizovaný v institucionálních podmínkách. V něm jsou jednotliví mluvčí omezeni pravidly dané situace, přizpůsobují se jim a jednají podle nich. Jde např. o dialogy u soudu, mezi lékařem a pacientem, ve škole apod. V takovémto prostředí je přirozené komunikační chování účastníků dialogu více či méně omezeno a tím se zásadně liší od běžné komunikace.

S tímto novým zaměřením studií se výzkum v konverzační analýze rozdělil na dvě linie. První, která pokračovala ve stopách zakladatelů Sackse a Schegloffa a která dál studovala přirozenou komunikaci. Tato základní linie výzkumu sledovala komunikační chování jednotlivců, zajímala o kontext komunikační události, hledala významy tohoto chování, jeho důsledky apod. Výsledkem daného výzkumu mělo být pochopení, jak mluvčí vnímají jednotlivé aktivity komunikačních partnerů, jak je chápou a jak se toto porozumění jim mění v průběhu komunikace.

Druhá linie výzkumů konverzační analýzy se poprvé objevila u J. Maxwella Atkinsona a Paula Drewa v jejich společné knize *Order in Court*, vydané v roce 1979. Autoři se zde zabývali specifickým stylem komunikace v soudní síni. Sledovali způsoby komunikace při výsleších, obhajobě atd. a zároveň si všímali, jak se ve způsobu interakce jednotlivých mluvčích projevují jejich předem dané úlohy. Postupem času se objevily i další studie institucionálně realizovaného dialogu, a to např. o komunikaci ve škole, v televizním vysílání, u lékaře apod. (Clayman, 2010, str. 15–19)

2.2 Specifika institucionálního dialogu

Při analýze dialogu může být poměrně složité rozlišit běžnou konverzaci od institucionálně realizovaného dialogu. Účastníci komunikace však toto během své komunikace jasně rozlišují a orientují se na příslušná pravidla dané situace. V čem je tedy zásadní rozdíl v těchto dvou typech dialogů?

V běžné konverzaci se mluvčí řídí pravidly a zásadami tohoto typu komunikace, které mluvčím nabízejí velmi širokou škálu možností chování, reakcí apod. Tato pravidla běžné komunikace jsou poměrně stálá a neměnná. Pokud srovnáme běžný každodenní dialog např. z počátku 20. století a ze 70. let apod., zjistíme, že se od současných způsobů komunikace moc neliší a rozumíme jim v podstatě stejně i dnes. Pravidla institucionálního dialogu se oproti tomu mění poměrně rychle.

Institucionálního dialog se od běžné konverzace liší ale i v dalších aspektech. Na první pohled je zřejmé, že komunikace např. u zmiňovaného soudu probíhá odlišným způsobem než běžná konverzace. Je to proto, že mluvčí se v těchto dialogích orientují na pravidla dané situace, daného dialogu, která jsou odlišná od pravidel přirozeného dialogu. Tato pravidla upravují a do značné míry také omezují možnosti chování mluvčích v dané situaci. (Clayman, 2010, str. 15–19)

Vzhledem k odlišnému systému pravidel institucionální komunikace přistupuje konverzační analýza jiným způsobem i ke studiu těchto dialogů. Pro analýzu není na rozdíl od zkoumání běžné komunikace důležité předem sledovat kontext a to, jak ovlivňuje jednotlivé mluvčí, ale naopak si konverzační analýza všímá mluvčích a jejich signalizace orientace k nějakému typu kontextu. Jednotliví mluvčí si totiž jasně uvědomují, v jaké situaci se nacházejí a uvědomují si specifická pravidla dané komunikace. A právě tyto signály konverzační analýza hledá. Pro toto zkoumání vyvinula konverzační analýza prostředky, pomocí nichž je možné rozpoznat signalizaci orientace k institucionálnímu kontextu a odhalit odlišnosti interakcí v různých typech prostředí. Velká část těchto výzkumných technik byla převzata z analýzy každodenní komunikace.

Díky těmto metodám bylo možné rozlišit dva typy institucionálních kontextů – formální a neformální. Formální kontexty jsou např. televizní zpravodajství, pracovní pohovor, společenské události a ceremonie apod. Do neformálních můžeme zařadit situace, jako jsou např. návštěva u lékaře, pracovní schůzky, komunikace v obchodě atd. Specifikem formálního typu institucionální konverzace je např. silný vztah mezi sociální rolí komunikanta a způsobem (resp. možnostmi) jeho komunikace. Již zmiňovaný Atkinson s Drewem zjistili, že typy výpovědí jednotlivých účastníků jsou podřízeny jejich institucionálním rolím.

V institucionálním typu dialogu se, jak jsem již řekla, mluvčí řídí pravidly dané situace. Tato komunikace zpravidla zahrnuje sérii otázek a odpovědí, kde zástupce ‚institucionální‘ role většinou klade otázky a od druhé osoby je očekáváno, že na ně bude

odpovídat. Jednotliví mluvčí jsou nuceni v rámci těchto očekávaných rolí zůstat, na rozdíl od běžné komunikace, kde není přesně stanoveno, kdo se ptá a kdo odpovídá.

Způsoby, jakými mluvčí orientaci ke specifickému typu kontextu signalizují, si můžeme ukázat na jednom příkladu z již zmíněné knihy Atkinsova a Drewa *Order in Court*. Nejprve je ale potřeba uvést, že Searle stanovil dva typy otázek – ty, jejichž cílem je zjistit informaci, která tazajícimu se chybí, a ty, které mají ověřit, zda dotazovaný požadovanou informaci zná (do této kategorie spadá například zkoušení ve škole). U soudu, který Atkinson s Drewem rozebírali, však obhájce klade otázky, které nemůžeme zařadit ani do jedné z těchto dvou kategorií. Právnik totiž dané skutečnosti zná, otázkami však ani neověřuje znalost předvolané osoby, jde mu spíše o potvrzení nějakého faktu. A právě tento jev a způsob pokládání otázek signalizuje podle Levinsona (1992) orientaci komunikanta na kontext ‚soudní síň‘. Detaily přebírání slova zde, stejně jako v běžné komunikaci, ukazují, jak si jednotliví mluvčí dávají najevo své vzájemné porozumění.

V takovýchto situacích, jako je právě soud nebo televizní pořad, je pravidly dané situace nastaveno určité omezení práv mluvčích otevřeně a neomezeně vyjádřit svůj postoj k probíranému tématu a prezentovat svůj osobní názor. V obou těchto případech je také počítáno s tím, že je přítomno nějaké publikum – tento fakt samozřejmě také ovlivňuje pravidla daného kontextu. Tazající v těchto situacích však mají určité strategie, jak tato omezení při vyjadřování názoru obejít. U soudu může být cílem takovéto strategie např. vyvolání u publika určitého názoru na dotazovaného. V televizi se toto děje např. citováním faktů, které jsou v rozporu s tvrzením dotazovaného, může jít také o reformulace a shrnutí toho, co tazáný řekl, často v kontroverzním vyznění apod. V běžné komunikaci se s reformulacemi setkáme jen zřídka, v institucionálním dialogu jsou tyto strategie běžné. Více se těmito strategiím budu věnovat v dalších kapitolách, věnovaných mediálnímu dialogu.

2.2.1 Asymetrie

Co se týče rolí v institucionálním dialogu, ty nejsou rozděleny rovnoměrně – institucionální interakce je asymetrická, tj. účastníci dialogu nemají stejná práva a povinnosti. Podle Drewa a Heritage existuje přímý vztah mezi statusem a rolí a diskuzními právy a povinnostmi na straně druhé. Typickým příkladem je např. role lékaře. Ten klade mnohem více otázek než pacient a řídí celý rozhovor. Pacienti uznávají status lékaře-odborníka a

dodržují schéma otázka-odpověď. I když mají možnost převzít repliku (pokud lékař např. udělá pauzu), zpravidla se této možnosti nechopí. (1992b: 49)

Při určování moci v rámci dialogů však nemůžeme jednoduše jen porovnat počty položených otázek apod. Je potřeba brát v potaz také sekvenční kontext jednotlivých výpovědí a také uspořádání daného konkrétního dialogu. (Hutchby, 2008, str. 145–171)

3 Základní pojmy konverzační analýzy

Ze shrnutí vývoje konverzační analýzy vyplývá, že se tato metoda používá ke studiu verbální interakce. Aby bylo zřejmé, kterých jevů si budu během své analýzy všimnout, shrnu v této kapitole základní pojmy a jevy, s nimiž konverzační analýza pracuje a které jsou pro ni klíčové. Konkrétně se jedná o mechanismus střídání replik, párové sekvence, pauzy a overlapů.

3.1 Párové sekvence

Konverzační analýza pracuje s částmi dialogu, které nazývá replikami. Replika je souvislý úsek textu pronesený jedním mluvčím bez přerušování dalším mluvčím (Hoffmannová, 1994, str. 21). Sacks si během své práce v centru pro prevenci sebevražd všiml, že replika má tendenci objevovat se v jakýchsi dvojicích. Takovýchto dvojic je několik druhů a vyznačují se tím, že většinou není těžké je rozpoznat, neboť první jednotka z této dvojice vyžaduje přítomnost jednotky druhé. Existuje tak určitá struktura, podle níž tyto páry pracují. Jako příklad si můžeme uvést dvojici otázka–odpověď. Pokud mluvčí během hovoru položí nějakou otázku, je po jejím příjemci vyžadováno odpovědět na ni. Ve standardním případě druhá část přijde hned v replice následující po první části.

Může se samozřejmě stát, že tato druhá část nepřijde. Mluvčí, který první část vytváří, příjemce sleduje a na reakci čeká. Pokud se odpověď neobjeví, je to pro něj signálem, že vše neprobíhá, jak by mělo, a bude se snažit tuto nepřítomnost nějakým způsobem interpretovat a vysvětlit. Jednou z možností je například to, že tázaný otázce nerozuměl. Pomocí párových sekvencí si mluvčí dávají vzájemně najevo, zda si během hovoru rozumí a zda obsah vnímají všechny strany stejně.

Jak už jsem zmínila, Sacks během svého zkoumání dospěl k názoru, že jazyk může být používán k dosahování určitých cílů, a párové sekvence jsou jedním z jevů, na nichž se tato strategie projevuje. Nepřítomnost druhé části párové sekvence totiž může být i naprosto úmyslná a komunikační partner, který druhou část nedoplní, tímto vynecháním očekávané části může sledovat určitý cíl.

Uvedla jsem, že reakce na první část párové sekvence většinou přichází bezprostředně po vytvoření této části – samozřejmě tomu tak být nemusí. To nastává například v případě tzv. vložených sekvencí, kdy je do jednoho páru vložen pár druhý. Jedná se o případy, kdy po

položení otázky potřebuje tázaný k zodpovězení znát nějaké další informace, a tak také položí otázku, následuje odpověď na tuto otázku a poté odpověď na otázku první, původní.

Reakce na první část může přijít později i z jiných důvodů a samozřejmě se nemusí jednat jen o vložené sekvence. I v takových případech však mluvíme o párové sekvenci, protože i když páry nejsou spojeny pozicí, druhá část s tou první souvisí např. tematicky.

Důležitým jevem, který je potřeba zmínit, pokud se bavíme o párových sekvencích, je preference. Zmínila jsem, že po první části přichází reakce na ni. Ta však může mít různé podoby a varianty, například u nabídky to může být přijetí, nebo odmítnutí. Tyto možnosti však nemají stejnou hodnotu a jedna z nich bývá upřednostňována, preferována. Například u zmíněné nabídky bývá preferováno její přijetí.

Sacks se otázkou preference zabýval a kladl si otázku, co činí z některých odpovědí ty preferované a z jiných ty nepreferované. Došel k závěru, že tato preference je nějakým způsobem zakomponována do první části páru a tvůrce této části je tedy ten, kdo do své sekvence vkládá svůj postoj a dává najevo preferovanou reakci. Schegloff k tomu řekl: *„To, jestli otázka preferuje odpověď ‚ano‘ nebo ‚ne‘, je dáno tím, jak ji mluvčí zformuluje [...] [P]reference je začleněna do věty a není záležitostí formulace odpovědi tázaným.“*¹ (Schegloff, 1988, str. 453) Je to tedy forma, pomocí níž je zakomponování preference do první části dosahováno a přes co příjemce rozpozná, jakou odpověď mu mluvčí navrhuje. Jako příklad způsobu zakomponování preference do první části párové sekvence můžeme uvést použití fráze typu *„že ano?“*, kdy mluvčí jako odpověď navrhuje souhlas. Podobně otázky, které preferují odpověď zápornou, bývají často pokládány jako záporné, tedy: *„Nechceš si pořídit psa, že ne?“* I když opět záleží na přesné formulaci a konkrétním použití, protože negativní otázky mohou stejně tak preferovat odpověď kladnou.

Komunikační partner podle této formy pozná, jaká je po něm vyžadována reakce. Tu však samozřejmě nemusí přijmout a může se rozhodnout pro nepreferovanou možnost. Stejně, jako jsou první části formovány jako preferované i nepreferované, signalizuje také reagující mluvčí, jakou odpověď zvolil. Jinou podobu tak odpověď má, pokud je preferovaná, jinou jako nepreferovaná. (Hutchby, 2008, s. 38-47) Například přijetí nabídky má většinou tvar preferované odpovědi, odmítnutí pak často tvar odpovědi nepreferované. (Pomerantz, 1984, s.

---

¹ Whether a question prefers a ‚yes‘ or a ‚no‘ response is a matter of its speaker’s construction of it [...]. [T]he preference is built into the sequence, and is not a matter of the respondent’s construction of the response.

453) Takového odpovědi se často vyznačují například tím, že část, která obsahuje nepreferovanou odpověď, je odsunuta do co nejpozdější fáze sdělení a předchází ji jakási příprava na ni. Nepreferované odpovědi pak často začínají slovy typu ‚*jo*‘, ‚*hm*‘ atd. a jsou celkově formovány tak, aby příjemce neměl dojem striktního odmítnutí/nesouhlasu apod. (Sacks, 1987, s. 58) Obecně můžeme říci, že preferované odpovědi jsou podány rovnou a přímo, zatímco ty nepreferované jsou odkládány na pozdější část sdělení. Je však potřeba zde říci, že všechny tyto pravidelnosti nejsou platné stoprocentně ve všech případech a platí, že vždy záleží na kontextu dané komunikační události. (Hutchby, 2008, s. 45)

3.2 Přebírání slova

Dialog je záležitostí více mluvčích, kteří se vzájemně střídají. Jak však účastník dialogu pozná, že aktuální mluvčí už domluvil a že má začít mluvit někdo další? Jak to funguje, aby se komunikační partneři shodli, kdo bude mluvit? To vše je otázkou mechanismu střídání replik. Tímto mechanismem se zabývali všichni tři hlavní představitelé konverzační analýzy – Sacks, Schegloff a Jefferson, kteří na základě svých výzkumů stanovili tři hlavní pravidelnosti, které se v dialozích objevují:

1. Během dialogu dochází ke střídání replik mezi jednotlivými mluvčími.
2. Většinu času mluví jen jeden mluvčí (tedy nemluví jich více najednou).
3. Střídání replik probíhá s krátkou pauzou nebo naopak překryvem (tzv. *overlapem*).

Tato pravidla (resp. spíše první dvě) mluvčí znají, byť si je třeba neuvědomují, během hovoru se k nim orientují a pomocí jejich dodržování dochází při komunikaci k souladu. Jedná se tak o další organizovanost v jazyce a komunikaci, na niž Sacks upozorňoval.

Pravidlo, že většinu dialogu nehovoří více mluvčích najednou, nýbrž jen jeden, které se na první pohled může zdát zcela jasné, nabízí otázku, jak je vybírán mluvčí, který po tom předchozím převezme slovo, a jak se vlastně pozná správná chvíle, kdy může začít hovořit. Toto místo (tzv. místo možného převzetí slova) si nový mluvčí nevolí libovolně sám, nýbrž je signalizováno současným mluvčím. Je to například intonace hlasu, obsah sdělení, gramatická struktura, podle nichž následující mluvčí rozpozná místo možného převzetí slova. Na tomto místě pak zpravidla začne následující mluvčí hovořit.

V případě více než dvou účastníků dialogu však nastává problém, kdo vlastně bude dál mluvit, tedy jak je následující mluvčí vybrán. I v těchto situacích našli zmínění vědci určité pravidelnosti. Jednou z možností je, že slovo je dalšímu mluvčímu předáno přímo osobou,

kteřá aktuálně hovořív, a to například položením otázky této osobě. Pokud toto přímé předání nenastane, má kdokoliv z účastníků dialogu možnost si slovo převzít. Zde se samozřejmě může stát, že se o něj přihlásí více mluvčích najednou. Pokud se však všichni mluvčív, jak tomu v běžných rozhovorech bývá, snaží o vzájemný soulad během hovoru a orientují se na zmíněná pravidla, dřívě či později ostatní přestanou mluvit a slovo zůstává jen jednomu mluvčívmu.

Může nastat i opačná situace, a to že se o slovo nepřihlásí žádný z komunikantů. Pak aktuální mluvčív naváže novým sdělením a situace s vybráním mluvčívho se opakuje na dalším místě možného převzetí slova.

Toto převzetí slova probíhá zpravidla po kratší pauze nebo naopak překryvu s replikou předchozívho mluvčívho (viz třetí pravidlo). Ačkoliv se může zdát, že překryv (overlap) značí ‚násilné‘ skákání do řeči a to, že komunikační partner nenechá mluvčívho dohovorit, je overlap i spolu s krátkou pauzou běžnou součástí mechanismu střídání replik a vznikají ze zcela racionálního důvodu – pokud by následující mluvčív čekal, až aktuální mluvčív svou repliku dokončí, slovo by stihl převzít až po delší pauze. V takovém případě by hrozilo, že slovo si vezme někdo rychlejší, popř. že mluvčív bude ve své výpovědi pokračovat. Toto potvrzuje i výzkum Gaila Jeffersona, který se touto tematikou podrobně zabýval a který zjistil, že nejvíce overlapů se objevuje v blízkosti místa možného převzetí slova. Jefferson také přišel na tři nejčastější situace, kdy k overlapům dochází:

- 1 Když se následující mluvčív orientuje na možné místo převzetí slova.
- 2 Když následující mluvčív pozná, o čem ten současný mluví a repliku za něj dokončí.
- 3 Pokud nastanou v replice současného mluvčívho nějaké komplikace a následující mluvčív dokončí repliku tak, jak předpokládá, že by pokračovala.

Tyto tři body ukazují, že nejčastěji overlapý vznikají, když se mluvčív orientují na hladký průběh hovoru a následují pravidla vedoucí k souladu během dialogu. Překryvy a zdánlivá přerušení repliky jednoho mluvčívho tak nejsou v konverzační analýze brány jako porušení pravidel střídání replik, naopak v nich můžeme vidět, jak úzce mluvčív tato pravidla dodržují. I když samozřejmě v komunikaci můžeme objevit i takové overlapý, které jsou ‚násilné‘ a nejsou spojeny s orientací na soulad během dialogu. (Hutchby, 2008, s. 47–57)

3.3 Konverzační opravy

Ačkoliv to český překlad pojmu evokuje, neslouží konverzační opravy jen jako skutečné opravy chyb, jedná se spíše o nápravy či drobné úpravy v případech, kdy v komunikaci dojde

k nějakým komplikacím, a mluvčí se jimi snaží dosáhnout hladkého plynutí hovoru a vzájemného porozumění. Mohou to být například korekce přeslechnutí, přeřeknutí se či jiných nedorozumění. Stejně jako například u mechanismu střídání replik, i konverzační opravy nám ukazují, jak se jednotliví komunikanti orientují na soulad během hovoru. A tak se právě konverzační opravy často objevují i v situacích, kdy žádná ‚sporná‘ část vytvořena nebyla. Může jít například o situaci, kdy mluvčí bere ohled na příjemce a svůj projev mu přizpůsobuje. Oprava tedy může vzniknout i na základě interakce mezi mluvčím a příjemcem bez existence jakéhokoliv problému. Schegloff si všiml, že často také bývají opravovány pasáže, které do rozhovoru přinášejí nové téma, resp. jsou opravována přímo slova, která nové téma vyjadřují. I toto může být znamením, že tvůrce dané části, tedy osoba, která nové téma přináší, se snaží přechod na nové téma příjemcům co nejvíce usnadnit a ujasnit, aby došlo ke vzájemnému porozumění.

Konverzačních oprav existuje několik druhů, toto základní třídění pochází od Sackse, Jeffersona a Schegloffa, kteří opravy rozdělili podle toho, kdo vytváří opravitelnou část, kdo na potřebu provést opravu upozorní, tj., iniciuje ji, a kdo posléze samotnou opravu provede. Tímto způsobem tak dostaneme toto třídění:

1. *Vlastní iniciace vlastní opravy* – Zde na problematickou část upozorňuje osoba, která ji vytvořila. Taktéž opravu provede tato osoba.
2. *Vlastní oprava iniciovaná někým jiným* – Samotnou opravu sporné části provede mluvčí, který tuto část vytvořil, a to po upozornění na ni od jiného účastníka dialogu
3. *Vlastní iniciace cizí opravy* – V tomto případě na nutnost opravy upozorní mluvčí, který problematickou část vytvořil, oprava je však provedena někým jiným.
4. *Cizí iniciace cizí opravy* – Komunikační partner upozorní na nutnost opravy a posléze ji i sám provede.

Nejčastěji bývá používána vlastní oprava, a to ať iniciovaná samotným tvůrcem problematické části, nebo komunikačním partnerem. Na základě struktury a organizace, kterou se Sacks snažil v řeči najít, je vlastní oprava preferovaným typem opravy. Projevem této preference (ani zde, stejně jako u preferovaných typů odpovědí, není preference otázkou osobního postoje mluvčích, ale jde o způsob tvorby dané repliky) je například fakt, že první dvě místa, kde je možné opravu provést, se objevují ještě v replice tvůrce problematické části. Navíc pokud má dojít k cizí opravě, dává často komunikační partner ještě tvůrci prostor (formou krátké pauzy) pro provedení vlastní opravy. Pokud ani tak k vlastní opravě nedojde,

bývá cizí oprava prováděna citlivě a ohleduplně k tvůrci problematické části (v rámci udržení vzájemné spolupráce během hovoru).

Komunikační partner nemusí problematickou část rovnou opravit, ale může toto opravení jen iniciovat tak, aby opravu provedl první mluvčí. Tato iniciace probíhá např. pomocí tzv. iniciátorů oprav, což jsou slova jako *cože*, *prosím*, různá neverbální vyjádření, popř. je oprava iniciována tak, že komunikační partner jen zopakuje problematickou část. Tím tak není explicitně vyjádřeno, že k nějaké chybě došlo a opět to důkazem kooperace a ohleduplnosti, ke kterým mezi komunikačními partnery dochází.

Samozřejmě někdy dochází i k cizí iniciaci cizí opravy, v takovém případě je však přímým opravením problematické části poměrně výrazně upozorněno na chybu mluvčího, což není z hlediska vzájemné spolupráce mezi mluvčími žádoucí. Nejčastěji tak dochází k vlastní, pokud možno co nejrychlejší opravě problematické části tak, aby nebyl narušen průběh komunikace a nedošlo k narušení její harmonie. (Hutchby, 2008, s. 57–69)

4 Jazyk v médiích

Již jsem zmiňovala, že dialogy v médiích řadíme mezi dialogy institucionální. To mimo jiné znamená, že se tyto dialogy řídí značně odlišnými pravidly než dialogy každodenní komunikace, kterými se zabývala předchozí kapitola. Specifikům a pravidlům mediálních dialogů se budu věnovat nyní.

4.1 Vývoj studia mediované řeči jako akademického oboru

Počátky studia jazyka v médiích jsou samozřejmě úzce navázány na studium médií jako takových. Jazyk v této oblasti však nebyl zkoumán hned od počátku vývoje mediálních studií, a to zejména kvůli postoji, který v dané době panoval.

V době, kdy se média začala brát jako plnohodnotná oblast vědeckého zkoumání a začali se jim věnovat univerzitní vědci, byla pozornost zaměřena především na vizuální kulturu. Jako hlavní předmět zkoumání stál v rámci tohoto zaměření film. Televizní a rádiové vysílání byly považovány spíše za zástupce audiální kultury, a proto se jimi mediální studia tolik nezabývala. Pro zařazení televize a rádia do audiální kultury a celkově jejich ‚nestudium‘ existovalo několik vysvětlení.

John Ellis se v 80. letech zabýval právě rozdílem mezi televizním (a rádiovým) vysíláním a filmem, resp. kinem. Zatímco u kina považoval za hlavní charakteristiku vizualitu, u vysílání to byl jazyk, resp. zvuk. Argumentoval zejména faktem, že televize a rádio si naši pozornost získávají hlavně pomocí zvuku. Neustále na nás mluví a vizuální stránka, na níž byla mediální studia zaměřena, je až v pozadí.

Televize a rádio byly celkově opomíjeny také pro svou formu, sloužící k běžné, každodenní zábavě publika, což nebylo považováno za hodné vědeckého zkoumání. Byly brány jako součást domácího prostředí a jako neformální byl pak brán i jazyk, jenž byl v televizi používán.

Opomíjení audiálních médií však mělo i jiné, praktičtější důvody. Jedním z nich byl například fakt, že mediální studia jednoduše neměla *jak* zvuk, resp. jazyk v médiích studovat. Pro zkoumání vizuální stránky byl vybudovaný poměrně rozsáhlý studijní aparát, ten však nebyl použitelný pro studium jazyka. V té době samozřejmě již existovaly metody konverzační a diskursivní analýzy, které by byly ke zkoumání tohoto jazyka vhodné, pro

vědce mediálních studií to však znamenalo nutnost osvojit si alespoň částečně znalosti z tohoto oboru.

Andrew Tolson nabízí ještě další vysvětlení, co bránilo studiu jazyka v mediální oblasti. Je to silný vliv kulturních studií na studia mediální. V rámci toho bylo možné zkoumat jazyk v médiích z hlediska do textu vložených významů, ideologií apod. Tento pohled byl však velmi odlišný od toho, co mediální studia skutečně potřebovala zkoumat. (Tolson, 2006, s. 5–8)

4.2 Charakteristiky mediované řeči

Jako jazyk z jakékoliv specifické oblasti, i jazyk v médiích, realizovaný v institucionálních podmínkách, se vyznačuje určitými vlastnostmi. Jaké jsou tedy základní charakteristiky jazyka v masmédiích? Konkrétně v televizním vysílání, na které se budeme vzhledem k tématu této práce zaměřovat?

Již jsem zmínila, že televize a rádio si získávají naši pozornost pomocí zvuků, řeči. Z toho vychází i jedna z jejích charakteristik – směřování k příjemci. Televize a rádio ke svým příjemcům de facto promlouvají, snaží se vyvolat dojem **interakce**. Jako příklad si můžeme uvést pozdravy v televizním vysílání. Většina pořadů začíná nějakou formou pozdravu. Z hlediska konverzační analýzy je pozdrav první částí párové sekvence a vyžaduje reakci (ve formě odpovědi na pozdrav). Jaký smysl však má takový pozdrav v televizi, když jeho příjemci, tedy nepřítomné publikum, nemají možnost na něj odpovědět? Thomson tento jev pojmenovává jako *kvaziinteraktivní situaci* (Thompson, 2004, s. 70–96). První část párové sekvence totiž vytváří místo pro *potenciální* interakci, ať už ve skutečnosti proběhne, nebo ne. Pozdrav zde tedy funguje jako jeden ze způsobů, jak si vytvořit aktivní diváky (popř. posluchače v případě rádia).

Další charakteristikou jazyka v médiích je jeho **performativita**. Televizní vysílání můžeme v tomto směru přirovnat k divadlu. I zde účastníci promlouvají k publiku a upravují svůj projev vzhledem k němu. Pokud jde o divadelní představení s více herci, komunikují postavy mezi sebou, přičemž celý jejich projev je směřován a určen hlavně divákům. Stejně funguje i televizní (a rádiového) vysílání. Účastníci pořadů spolu navzájem komunikují, ale stejně jako u divadelního představení je většina jejich projevu určena divákům. Stejně jako u divadelního představení jsou nám postavami vysvětlovány děje, které se dějí ‚mimo pódium‘,

uvádějí moderátoři pořadů diváky např. do probíraného tématu, ačkoliv sami samozřejmě tyto skutečnosti znají.

Andrew Tolson přichází ještě se třetí charakteristikou, kterou u mediované řeči nachází. Je jí zdání živého vysílání, které se vyznačuje spontánností a nepředvídatelností projevu. Přestože se již dnes, na rozdíl od počátků vysílání, díky technice většina pořadů předtáčí, vyvolává stále mnoho z nich dojem živého přenosu. Toho je dosahováno například i jazykem, který je používán. Často se objevují různé indikátory přítomnosti, jako jsou slova typu *,nyní‘*, *,dnes‘*, *,zde‘*, *,my‘* ve spojení s přítomným časem. Moderátoři tak jednají, jako kdyby se vše odehrávalo právě ve chvíli, kdy divák pořad sleduje. (Tolson, 2006, s. 11–14)

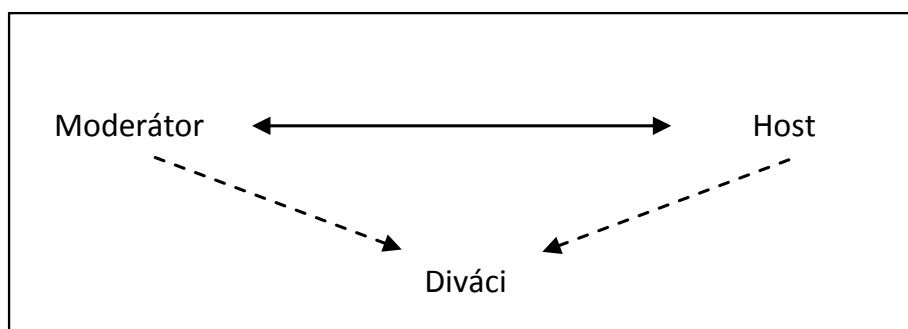
5 Mediální dialog

Pro to, abychom mohli rozebírat jazyk a komunikaci v rámci mediálního rozhovoru, je potřeba si nejprve ujasnit, co to vlastně mediální dialog je, kdo se účastní, čím se vyznačuje a konečně také jaká specifika má jazyk v něm používaný. K tomu slouží následující kapitola, kde rozeberu základní charakteristiky mediálního dialogu.

Lidi odpradávná lákala zábava v podobě různých soubojů a konfliktů. Tak jako se ve starém Římě lidé bavili gladiátorskými zápasy, můžeme s trochou nadsázky říct, že dnešní lidé se baví také jistou formou konfliktu – mediální debatou. Ta sama o sobě samozřejmě nemusí nutně zahrnovat jakoukoliv formu konfliktu, existují i rozhovory naprosto nekonfliktní, přesto však většinu pořadů tohoto typu tvoří ty, které konfliktní charakter mají. Pro tento trend, kdy jsou tyto pořady stále oblíbenější, vzniklo dokonce označení *confrontainment*, tedy složenina slov *confrontation* (konflikt) a *entertainment* (zábava). (Čmejková, 1999, s. 247)

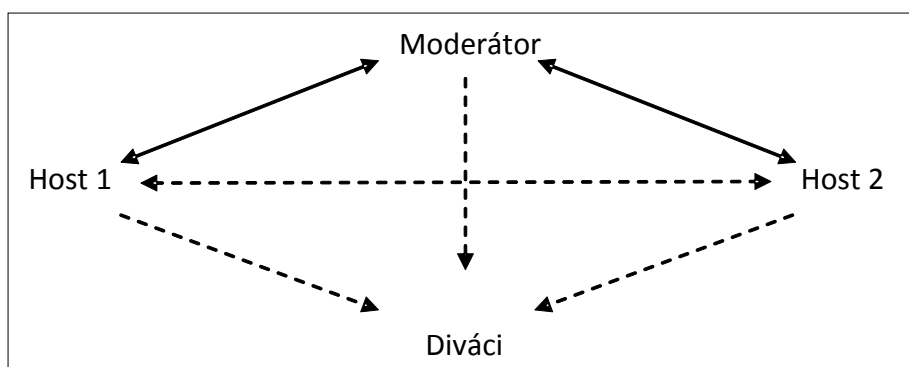
Charakter mediálního dialogu neovlivňuje čistě jen zaměření daného debatního pořadu, ale například také počet účastníků pořadu. V případě klasické interview se účastní zpravidla jeden moderátor a jeden host (popř. více hostů postupně za sebou). Moderátor klade postupně otázky a úkolem hosta je na ně odpovídat. Již jsem zmínila, že v případě médií je potřeba si uvědomit zacílení celé komunikace – tedy na nepřítomné publikum. To samozřejmě platí i pro mediální rozhovor. Vše, na co se moderátor ptá, stejně jako způsob, jak host odpovídá, je formulováno s ohledem na diváky. Jedná se v podstatě o dialog *mezi* mluvčími, avšak *pro* diváky. I sami diváci si toto zacílení uvědomují, nemají totiž pocit, jako by poslouchali cizí, soukromou konverzaci, ale cítí, že do dané komunikace určitým způsobem patří. (Clayman, 2010, s. 216) Dochází zde tedy k jakému si zdvojení směřování projevů účastníků rozhovoru. Host odpovídá na otázky moderátorovi, přičemž jeho slova jsou zároveň určena divákům, stejně jako moderátor klade hostovi například takové otázky, které pravděpodobně diváky zajímají. Na následujícím obrázku (přejato z Čmejková, 1999, s. 249) je vyobrazeno schéma rozdělení pozornosti a cílení sdělení jednotlivých mluvčích v takovémto typu dialogu. (Čmejková, 1999, s. 248–252)

Obrázek č. 1 – Schéma pozornosti v pořadu s jedním hostem

Existují však také mediální dialogy, kde jsou hosté dva a více. Ti pak komunikují nejen s moderátorem, ale zpravidla také mezi sebou. Schéma (Čmejrková, 1999, s. 251) takového rozhovoru se pak stává samozřejmě složitější, jelikož i zde vše, co jednotliví mluvčí řeknou, je určeno divákům, a to ať mluví hosté mezi sebou, odpovídají moderátorovi, či naopak moderátor pokládá otázku hostům. (Čmejrková, 1999, s. 248–252)

Obrázek č. 2 – Schéma pozornosti v pořadu se dvěma hosty

Právě tento typ dialogu s více hosty bývá často konfliktní, protože pozvaní hosté bývají většinou vzájemní odpůrci (neboť vyvolání konfliktu je v podstatě cílem a podstatou pořadu). Čelí tedy nejen mnohdy nepříjemným otázkám moderátora, ale také sdělením svého protivníka, k nimž také musí zaujmout určitý postoj.

Ačkoliv se může zdát, že diskuzní pořady konfliktního charakteru jsou ve své podstatě založeny *jen* na konfliktu, není tomu tak. Účastníci debatního pořadu totiž zároveň během rozhovoru dodržují společná, předem daná pravidla daného pořadu a dané situace, což můžeme považovat za jakýsi typ dohody. I přes mnohdy vyhrocené situace většinou mluvčí dodržují stanovené hranice pořadu a drží se v jejich mezích. Málokdy se tak stane, že hosté například odmítnou odpovědět na otázku položenou moderátorem apod. (Čmejrková, 1999, s. 248)

5.1 Role mluvčích v mediálním dialogu

Mediální dialog je dialogem institucionálním a jak jsem již zmínila, dialogy institucionální v sobě mají obsaženu asymetrii rolí jednotlivých účastníků komunikace. V této části své práce se tak budu věnovat rolím jednotlivých mluvčích v tomto typu dialogu. Toto vysvětlení rolí, které tito mluvčí během hovoru zaujímají, toho, jaké úkoly těmto rolím náleží a jaké chování se od nich očekává, považuji za nezbytné pro porozumění chování těchto mluvčích v rozebíraném diskuzním pořadu.

5.1.1 Role moderátora

Zmínila jsem, že účastníky interview bývají zpravidla moderátor a host/hosté. Aby rozhovor měl nějaký řád, aby se udržel v rámci stanovených témat a aby si vůbec udržel povahu interview, musí být někým korigován, veden. To je jedním úkolů moderátora. Můžeme jej považovat za jakéhosi průvodce celým pořadem (zejména vzhledem k divákům), prostředníka (mezi publikem a hosty) a rozhodčího (ve smyslu usměrňování často znesvářených hostů).

Základní úlohou moderátora je vést a řídit celou debatu. To činí zejména kladením otázek jednotlivým hostům. Pokládání otázek je výsadním úkolem a právem moderátora, jiným účastníkům tato pravomoc udělena není. V rámci této role je pak také zahrnuta snaha přimět hosty na dané otázky odpovídat a k probírané problematice se vyjádřit.

Jak již jsem uvedla, hrají moderátoři jakousi zprostředkovatelskou roli mezi publikem a hosty. Moderátor se tedy ptá na otázky, na něž předpokládá, že diváci chtějí znát odpověď, resp. klade dotazy za publikum.

Protože celá mediální diskuze se děje především pro diváky, funguje moderátor i jako průvodce daným pořadem. Základní úlohou moderátora je pak také uvádět publikum do kontextu, vyložit mu základní fakta o probíraném tématu tak, aby pochopili, proč vůbec moderátor pokládá následující otázky. Tento úvod většinou přichází před otázkou, moderátor nejprve nastolí dané téma, shrne základní fakta a položí z nich vyplývající, popř. k nim se vztahující otázku. (Clayman, 2002, s. 191–210; Clayman, 2010, s. 218–234; Havlík, 2008, s. 13–15)

Moderátor během debaty funguje také jako jakýsi rozhodčí – usměrňuje hosty, odklání či jinak zpracovává nastalé spory apod. Stejně jako rozhodčí měl by být i moderátor při této

činnosti nestranný. Ostatně, objektivita patří k základním charakteristikám novinářské profese, a většina moderátorů diskuzních pořadů novináři skutečně je. Ovšem už z podstaty toho, že moderátor není robot a má své myšlenky a názory, nemůže objektivitu dosáhnout. Měl by však alespoň zachovávat neutralistický, tedy formálně nezaujatý postoj (Clayman, 2010, s. 225). Tím je myšleno například to, že by neměl dávat najevo jakékoliv přiklonění k jedné straně, souhlas či nesouhlas s tvrzením hostů (výrazy jako *ano, jistě, správně* apod.), vyjadřovat své názory a postoje. (Clayman, 2010, s. 218–234 a Havlík, 2008, s. 13–15)

Někdy však moderátor určitý postoj či názor vyjádřit potřebuje, například v úvodních pasážích před otázkou. V takovémto případě, aby sdělení nevyznělo jako jeho vlastní postoj, využívá moderátor strategie odkazování se na třetí stranu. Mohou to být různá statistická data, novinové články, či všeobecně společnosti („*Říká se, že...*“) (Clayman, 2010, s. 218–234; Čmejrková, 1999, s. 259)

Tato nestrannost by se měla promítnout také do způsobu kladení otázek. Mají tedy vyznívat jako činnost získávání informací a neměl by se do nich promítat jakýkoliv názor a postoj. Způsob kladení otázek moderátorem rozeberu později.

Moderátor jakožto žurnalista vykonává v rámci své role ještě další činnost – oponování hostům. Ti tedy nečelí jen základním otázkám moderátora, na které mohou odpovědět podle svých potřeb a cílů, ale jsou moderátorem tlačeni do argumentace a obhajoby svých výroků a činů. (Clayman, 2010, s. 218–234)

V neposlední řadě má moderátor také úkol vzhledem k publiku, a to udržovat debatu divácky přitažlivou a zajímavou. Na jednu stranu tedy moderátor tlačí hosty k dodržování pravidel dané situace, zároveň se však svými otázkami snaží vyostřit konflikt oponujících si hostů tak, aby debata byla pro diváky poutavá. (Havlík, 2008, s. 14)

5.1.2 Role hostů

Ze zmíněných povinností a práv moderátora do jisté míry vyplývají i základní charakteristiky role hosta. To hlavní, co se od něj v diskuzním pořadu očekává, je zodpovídání moderátorových otázek a obhajoba vlastních výroků. Hostům je slovo udíleno moderátorem, zpravidla v podobě otázky, sami tedy nemají možnost se slova chopit. Mohou však o něj samozřejmě moderátora požádat.

Probírané oblasti jsou také plně v kompetenci moderátora, host nemá možnost, ač by se mu to mnohdy jistě hodilo, libovolně vybírat probíraná témata, popř. tato témata měnit. V případě, že se v rámci své odpovědi od tématu stanoveného moderátorovou otázkou odkloní, je na tento fakt moderátorem upozorněn a tlačěn vrátit se k původnímu tématu.

Odpovědi hostů jsou vytvářeny s ohledem na diváky. Ostatně kvůli nim se hosté diskuzních pořadů účastní, jde totiž především o vytváření pozitivního hodnocení své osoby (a potažmo také např. politické strany) a naopak o poškození dobrého obrazu svého protivníka. Toto zaměření na diváky samozřejmě ovlivňuje také odpovědi na moderátorovy otázky. Ty bývají delší, zevrubně vysvětlující a samozřejmě také ‚manipulativní‘ ve smyslu ovlivňování diváků ve svůj prospěch. To však naráží na protichůdné výroky protivníka a na oponující otázky moderátora, což vytváří právě to napětí a konflikty, které činí tyto debaty divácky zajímavými.

Co se týče kladení otázek, je jen výsadou moderátora. Host se tedy neptá, a to ani svého protivníka, natož pak moderátora. Porušení této zásady bývá moderátorem ‚sankcionováno‘ a potlačeno.

V zásadě se tedy o hosta čeká jen odpovídání na moderátorovy otázky (včetně argumentace a obhajoby svých výroků), a to až poté, kdy mu moderátor slovo udělí, a dodržování pravidel debaty a podřízení se moderátorskému vedení. (Clayman, 2010, s. 218–234; Čmejrková, 1999, s. 259–265; Havlík, 2008, s. 13–14)

5.2 Otázky a odpovědi v mediálním rozhovoru

5.2.1 Otázky

Již jsem zmínila, že otázky leží v samém jádru mediálního rozhovoru a právo klást je má jen moderátor. Ten pokládáním otázek vede celý rozhovor a otázky využívá k různým dílčím cílům a strategiím v rozhovoru.

V první řadě moderátor, jakožto vůdce rozhovoru, nastoluje svými otázkami témata. Výběrem otázek tedy volí problematiku, o níž se bude mluvit a hosté jsou, mnohdy velmi neradi, nuceni se v rámci dodržování zásad své role držet v mezích této agendy a nevybočovat z ní.

Moderátor ovšem svými otázkami ovlivňuje nejen probíraná témata, ale také způsob, jakým budou hosté odpovídat. Otázky totiž mohou být naplněny presupozicemi, se kterými musí host dále pracovat a vypořádat se s nimi (např. tuto presupozici zcela odmítnou). Otázky mohou být položeny například i jako negativní, přičemž tento typ otázky silně preferuje kladnou odpověď (Heritage, 2002, s. 1427–1446). V takových případech hosté často odpovídají ne jako na otázku, ale jako na tvrzení obsahující vyjádření názoru (používají např. spojení jako *nesouhlasím s tím* apod.). V neposlední řadě může moderátor ovlivnit celkové vyznění položené otázky, a to například již zmiňovanou úvodní pasáží, kdy lze např. nastolit argumenty k názoru, k němuž je host v opozici, čímž moderátor vytvoří pro hostovu odpověď nepříznivou situaci (to vše by měl moderátor samozřejmě dělat v rámci svého neutralistického postoje). Všeobecně lze tedy říci, že způsobem položení otázky moderátor silně ovlivňuje hostovu reakci. (Clayman, 2010, s. 218–234)

Na otázky v rámci mediálního dialogu se můžeme podívat také pohledem konverzační analýzy, která je pro tuto práci stěžejní. Mediální dialogy již byly předmětem zkoumání konverzačně-analytickými postupy, a to hlavně díky faktu, že konverzační analýzy pro tento výzkum poskytují pevný metodologický základ. Analyzovány byly zejména právě otázka a odpověď, protože tato párová sekvence tvoří jádro konverzační analýzy jako takové.

V první řadě je potřeba říci, že není úplně jednoduché určit, co vlastně otázkou je a co není, názory na to se totiž různí. V rámci syntaxe je totiž otázkou výpověď mající podobu otázky. Čistě pragmaticky však můžeme jako otázku označit žádost o poskytnutí informace, z hlediska konverzační analýzy tedy budeme považovat jakoukoliv výzvu k podání informace.

Moderátor během rozhovor samozřejmě nepokládá čistě jen otázky, užívá různé typy promluv podle sledovaného cíle, přičemž některé z těchto promluv mohou mít z hlediska syntaxe podobu otázky. Moderátor tak například během diskuze udílí slovo dalšímu hostovi, vyzývá hosty k reakci na otázku, shrnuje sdělení hostů, interpretuje odpovědi hostů, může se také ptát čistě jen za účelem rozhovoření pozvaného hosta apod. (Čmejková, 1999, s. 255–256)

Pokud moderátor potřebuje od hosta jasnou odpověď na otázku, ať už je to z důvodu nedostatku času či odklonění se hosta od tématu, využívá často alternativních otázek. Host tak dostane na výběr ze dvou možností, má tak určitou volnost ve výběru odpovědi, a přitom je tlačěn do jasné odpovědi. Toto však platí za předpokladu, že host nabízené alternativy přijme,

může se totiž také stát, že je předložené možnosti úplně odmítne a na otázku takto formulovanou neodpoví.

K přiměření k zaujetí jasného stanoviska k probírané problematice používají moderátoři i další strategie. Jednou z nich je reformulace. Moderátor vlastními slovy vystihne podstatu hostovy odpovědi, zkrátí ji a zjednoduší. Reformulace bývají uvedeny slovy jako *„čili“*, *„chcete tedy říct“*, *„neboli“* apod. Tuto reformulaci však host nemusí přijmout a může ji zcela odmítnout. (Čmejrková, 1999, s. 257–258)

5.2.2 Odpovědi

V rámci základního uspořádání mediálního dialogu, který tvoří sled otázek (moderátor) a odpovědí (host), by jediné, co má host produkovat, měly být odpovědi. Struktura a charakter diskuzního pořadu do značné míry podobu těchto odpovědí ovlivňují. Ty bývají oproti běžné konverzaci velmi obsáhlé a vysvětlující. Často to bývají celá souvětí, a to i v případech, kdy by stejná otázka položená v běžné komunikaci vyžadovala jednoslovnou odpověď. Naopak stručná odpověď v mediálním rozhovoru může být znamením konfliktní situace. (Clayman, 2010, s. 218–234, Havlík, 2007, odst. 65)

Protože hosté do pořadu přicházejí prezentovat sami sebe a prosazovat své zájmy, formulují odpovědi tak, aby pro ně vyzněly co nejlépe. Proto také mnoho výpovědí hostů nezačíná rovnou prostým a jasným stanoviskem k nastolené otázce, ale hosté připravovanou odpověď uvádějí a moderátora na ni připravují. V první části tak například může host s moderátorem souhlasit, ale posléze se odklonit k nesouhlasu a jeho vysvětlení. Takovéto *„zvraty“* bývají často uvedeny slovy typu *„ale“*, *„nicméně“*, *„přesto“* apod.

Pro moderátora ovšem není úplně jednoduché rozpoznat, kdy host již svou odpověď dokončil. Pro otázky existují jasně stanovená pravidla, takže není těžké rozpoznat její konec, u odpovědí to však neplatí. (Clayman, 2010, s. 222) Stejně tak konverzační analytikové nejsou sto jednoduše označit, která odpověď již byla dokončena a je možné ji označit jako plnohodnotnou odpověď. Emanuel Schegloff ohledně tohoto problému stanovil dvě kritéria, která by měla odpověď splňovat. Prvním z nich je relevance – v případě, že je vyslovena první část párové sekvence (otázka), lze očekávat, že bude následovat i část druhá. Samozřejmě i nepřítomnost této druhé části působí příznakově a dá se nějakým způsobem

interpretovat. Toto kritérium však samo o sobě pro identifikaci plnohodnotné odpovědi nestačí. Na otázku se totiž dá reagovat i jiným způsobem než odpovědí.

Identifikace odpovědi může být snazší u doplňovacích otázek, protože odpověď zpravidla začíná doplněním slov za tázací *,kdo‘*, *,co‘*, *,kdy‘*, *,kde‘* apod. Rozpoznání odpovědi na otázky zjišťovací není tak jednoduché, jak by se mohlo zdát. Prosté *,ano‘* či *,ne‘* totiž nemusí (obzvláště v případě diskuzního pořadu) být pro tázajícího dostačující a uspokojivou odpovědí. Konverzační analytikové rozhodnutí o tom, jestli otázka dostačující, nechávají na tázajícím se a usuzují z jeho následného chování a reakcí.

Dalším kritériem, které by odpověď měla splňovat, je vhodnost. Právě zde hraje roli komunikační situace, postavení mluvčích a další aspekty, které ovlivňují to, jak má plnohodnotná odpověď v dané situaci vypadat. (Čmejková, 1999, s. 259–265)

Shrnutí teoretické části

V teoretické části jsem se nejprve zabývala historií konverzační analýzy. Počátky konverzační analýzy můžeme nalézt už sociologa Ervina Goffmana, který jako první přišel s myšlenkou, že mezilidská interakce je nějakým způsobem uspořádaná a funguje podle nějakého řádu. Ve svém studiu interakce dospěl až ke zkoumání jazykových mezilidských interakcí.

Dalším sociologem, kterého jsem zařadila k počátkům konverzační analýzy, je Harold Garfinkel. Tento sociolog je zakladatelem sociologického směru – etnometodologie. Ta studuje metody, které členové společnosti používají k jakýmkoliv činnostem. V těchto činnostech hledal Garfinkel řád, podle něž lidské aktivity fungují, a snažil se jeho existenci dokázat. Předpoklad tohoto řádu se promítl také do jeho teorie dvou vlastností lidské interakce – reflexivity (kontext situace ovlivňuje chování členů společnosti) a indexikality (interpretace chování jiných je ovlivněna kontextem dané situace).

Dále jsem v teoretické části zmínila, že Garfinkel několik let spolupracoval s Harveym Sacksem. Ten se zabýval zejména lidskou komunikací a považoval ji za základní sociální jev. Komunikaci zároveň považoval za uspořádanou. Snažil se také o zobjektivnění výzkumů v sociálních vědách např. tak, že zkoumal nahrávané rozhovory běžné komunikace – výzkum se díky nim mohl zopakovat a také provést důkladněji. Sacks svým výzkumem došel k teorii, že jazyk je používán jako metoda, a tak musí mít i svou strukturu.

V další části práce jsem se věnovala dialogu realizovanému v institucionálních podmínkách. Tento typ dialogu se začal zkoumat na konci 70. let. Průkopníky v tomto směru byli J. Maxwell Atkinson a Paul Drew díky své knize *Order in Court*. Institucionální dialog se řídí jinými pravidly než běžná komunikace. Hlavním jeho rysem je asymetričnost, kdy jednotliví účastníci mají rozdílné možnosti a práva k činnostem během dialogu.

Teoretická část byla zaměřena také na vysvětlení základních pojmů, s nimiž konverzační analýza pracuje. Prvním termínem je párová sekvence, což jsou dvojice replik, kdy první část vyžaduje přítomnost části druhé. Jde například o pár otázka–odpověď, nabídka–přijetí/odmítnutí. S pojmem párových sekvencí je spojen také termín preference, což znamená, že způsobem formulace první části mluvčí signalizuje požadovanou reakci na ni. Mechanismus přebírání slova bylo další probírané téma. Pro něj platí tři zásady – mluvčí se během hovoru střídají, v jednu chvíli mluvčí vždy jen jeden mluvčí, při přebírání slova dochází k vzniku krátkých pauz, popř. překryvů (kdy mluví dva více mluvčích najednou).

Moment, kdy je možné slovo převzít, mluvčí ve svém projevu signalizuje, a je nazýváno místem možného převzetí slova. Dále byly probírány také konverzační opravy – ty slouží k hladkému plynutí a průběhu dialogu. Často jsou signálem orientace mluvčích na pravidla rozhovoru. Konverzační opravy se dělí do skupin podle toho, kdo vytváří opravitelnou část, kdo iniciuje provedení opravy a kdo opravu provede.

V následující části práce jsem se zabývala historií studia jazyku v médiích. V počátcích bylo studium médií zaměřeno hlavně na vizuální stránku, ta audiální, tedy také jazyk, byla upozaděna. Navíc také neexistoval výzkumný aparát, kterým by bylo možné z tohoto hlediska jazyk studovat. Jazyk v médiích můžeme charakterizovat vlastnostmi jako je interaktivita (pozdravy nepřítomných diváků) a performativita (představení podobné divadlu).

Mediální dialog, jakožto dialog institucionální, je asymetrický. Zpravidla se ho účastní moderátor a host/é. Komunikanti zaujímají v rámci rozhovoru různé role. Moderátor má za úkol debatu vést (klade otázky), provádí pořadem, zprostředkovává dotazy hostů, zastupuje publikum, oponuje hostům a funguje také jako rozhodčí debaty – to na něj klade také požadavek nestrannosti a nezájatosti. Moderátor pomocí otázek nastoluje probíraná témata a uděluje jimi slovo. Formulacemi svých otázek také ovlivňuje to, jak hosté mohou na daný dotaz odpovědět. Hosté v odpovědích obhajují své postoje a výroky. Zároveň se snaží o pozitivní sebe prezentaci, a tak odpovídají s ohledem na nepřítomné publikum.

PRAKTICKÁ ČÁST

6 Výběr metodologie a postup rozboru

Jako metodu pro rozbor komunikačních strategií mluvčích politického debatního pořadu Otázky Václava Moravce jsem zvolila konverzační analýzu. Jak již jsem zmínila, je tato metoda zaměřena především na rozbor mluvené komunikace.

Již v úvodu jsem uvedla, že má analýza bude vycházet z přepisů korpusu DIALOG.² V těchto veřejně přístupných prepisech jsou kromě pronesených slov zaznamenány také pauzy, částečně i intonace ve smyslu výrazného klesnutí či naopak stoupnutí hlasu, zvýrazněn je také přiložený důraz na určitá slova či části slov. Nedostatkem tohoto přepisu je však ochuzení o záznam neverbálního projevu mluvčích, jako je například gestikulace, výraz tváře, mimika atd. S těmito aspekty komunikace tak má analýza nebude pracovat, přestože by samozřejmě mohly přinést další zajímavou část poznatků o stylu moderování Václava Moravce.

Pro správně pochopení přepisů je samozřejmě nutné vědět, jak jsou jednotlivé aspekty komunikace v přepisu zaznamenány. Proto přikládám seznam značek v transkriptech používaných.

Tabulka č. 1 – Seznam transkripčních značek (Korpus DIALOG, ÚJČ AV ČR)

Přehled použitých transkripčních značek	
VM	označení mluvčí/ho
XX	označení nerozpoznané/ho mluvčí/ho
N1, N2, N3	označení neznámé/ho mluvčí/ho
Z1, Z2, Z3	označení reportéra/-ky v hlavičce
R-Z1, R-Z2, R-Z3	označení reportéra/-ky v transkriptu
R-N1, R-VK	označení mluvčích v předtočené reportáži
[nevím]	simultánně pronesené pasáže
[v té]	
=	okamžité navázání na repliku partnera
<u>Z</u> ase	zdůraznění slabiky/slova
a:le:	protažení hlásky
e ee eee eh ehm em hm mhm ehe e-e	hezitační a responzní zvuky
(.)	krátká pauza

² Přepisy jsou dostupné na stránkách korpusu DIALOG zde: <http://ujc.dialogy.cz/?q=cs/node/35>. K přístupu je nutná bezplatná registrace.

(..)	delší pauza
(...)	dlouhá pauza
?	vysoké stoupnutí hlasu
,	mírné stoupnutí hlasu
.	klesnutí hlasu
mon-	nedokončení slova
<uhodil>	pasáž pronesená se smíchem
(ale)	předpokládaný, ne dobře srozumitelný výraz
( )	nesrozumitelný výraz
((smích))	komentář přepisovatele

V praktické části práce se budu věnovat rozboru komunikace moderátora Václava Moravce. Budu si všímat zejména jevů zmíněných v teoretické části, tedy mechanismem přebírání slov, overlapů a pauzami, různými typy párových sekvencí, preferencemi a konverzačními opravami v praktickém užití Václava Moravce v různých fázích pořadu. Sledováním těchto jednotlivých aspektů jeho komunikace pak budu moci popsat např. to, jak Václav Moravec zdraví své hosty, jak se s nimi loučí, jakým způsobem klade otázky a jakého typu jsou. V těchto jevech budu hledat pravidelnosti či časté opakování tak, abych mohla Moravcům styl komunikace popsat. Jednotlivým sledovaným jevům budou odpovídat příslušné podkapitoly.

Zajímat mě bude samozřejmě také to, do jaké míry Moravec odpovídá schématům a teoriím popsaným v teoretické části této práce a zda se jeho způsob vedení diskuzního pořadu shoduje s tím, co by moderování takového typu pořadu mělo teoreticky mít. Sledovat budu i to, zda Moravec využívá svých možností jakožto moderátora a zda plní povinnosti, které jsou s touto rolí spojeny. V poslední kapitole shrnu všechny získané poznatky a pokusím se charakterizovat moderátorský styl Václava Moravce a zhodnotit jej vzhledem k zmíněným vlastnostem, které by moderování pořadu mělo mít.

Protože je pro správnou a úplnou interpretaci chování účastníků dialogu nutné znát také pozadí celé komunikační situace, rozeberu tuto oblast v následující kapitole.

7 Pořad Otázky Václava Moravce

V praktické části této práce budu analyzovat několik dílů pořadu Otázky Václava Moravce. Jedná se o politický diskuzní pořad České televize, který se poprvé vysílal v lednu roku 2004. Zpočátku byl vysílán na programu ČT1, a to ve večerních hodinách a trval přibližně tři čtvrtě hodiny. V polovině roku 2004 se pak pořad přesunul na nedělní 12. hodinu.

Od začátku vysílání byl tento pořad již podle názvu spojen se jménem moderátora Václava Moravce. Ten se však v dubnu roku 2005 rozhodl z pořadu odejít. Vrátil se zpět 7. srpna téhož roku a s jeho návratem došlo také k zásadním změnám ve schématu a náplni pořadu. Pořad se začal souběžně vysílat na ČT1 a na zpravodajské stanici ČT24, kde přibyla i nová, druhá hodinová část.

V první fázi vysílání pořadu byly hlavními tématy diskuzí nejčastěji politické události a názory. Se zmiňovanou změnou pořadu v roce 2005 přišla i nová témata z jiného než politického prostředí. Do pořadu jsou od té doby zváni také nepolitici a odborníci z různých oborů.

V jednom díle (resp. první hodinové části) je probíráno více témat, zpravidla dvě hlavní, která rozdělují pořad na dvě části. Ke každé části si Moravec zve nové hosty. Jejich počet není nijak pevně ustálený, často to bývá v první části jeden host a ve druhé pak dva hosté, kteří jsou ve vzájemné opozici. Není však výjimkou ani jeden či tři a více hostů ke každému z témat. (Česká televize, 2004; iDnes.cz, 2004–2005)

7.1 Václav Moravec

Václav Moravec patří mezi přední české moderátory. Narodil se 25. 6. 1974 v Ústí nad Orlicí. Na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy vystudoval masovou komunikaci a později zde získal také titul doktor filozofie.

Profesně si prošel několika rádii, od roku 1996 pracoval jako redaktor a moderátor v Rádiu Frekvence 1. Od února 2001 až do roku 2006 pracoval také v české sekci BBC, kde uváděl pořad Interview BBC.

Od roku 2004 uvádí s menší pauzou diskuzní pořad Otázky Václava Moravce. Pracuje také v rádiu Impuls, moderuje zde svůj pořad Impulsy Václava Moravce. V současnosti také vyučuje na FSV UK předměty o etice v žurnalistice a o mediálním právu.

Jako moderátore je i divácky oblíbený – v roce 2008 zvítězil v soutěži TýTý v kategorii o nejoblíbenější osobnost televizní publicistiky. V roce 2003 získal ocenění Novinářská křepelka pro novináře do 33 let. (BBC Czech, 2003; Česká televize; Faláthová, IForum; Polívka, 2006; Univerzita Karlova)

8 Styl komunikace Václava Moravce

V následující kapitole se již zaměřím na analýzu stylu Václava Moravce. Pořadem budu postupovat od začátku až do konce a budu si v analyzovaných dílech všimnout pravidelností, které se vícekrát opakují, a jevů, které Moravec často používá. Každému dílčímu rozboru bude věnována jedna podkapitola. V ní vybraný jev popíšu a uvedu konkrétní příklady z analyzovaných děl.

8.1 Úvod pořadu

První kapitolou je samozřejmě úvod pořadu – tedy to, jak se Moravec vypořádá s prvním vstupem do nového dílu pořadu. Protože se jedná o jev objevující se logicky pravidelně v každém díle, zabývala jsem se ve své analýze samozřejmě hlavně tím, jak moderátor Moravec uvádí jednotlivé díly pořadu a jak vítá a představuje divákům své hosty.

Již jsem zmínila, že v roce 2005 došlo v pořadu OVM ke schematickým změnám. Vzorek pro analýzu obsahuje jak díly před, tak i po změně tohoto schématu. V dílech z roku 2004, kdy byl pořad vysílán ve večerních hodinách, začíná pořad bez úvodu Václava Moravce rovnou předtočenou reportáží nastolující problematiku probíranou v daném dílu. Po ní již Moravec dostává slovo živě – zde pravidelně pronáší formuli „*Přichází poslední slovo za právě končícím týdnem*“. Tu dvakrát ze šesti případů lehce obmění: „*Česká televize vysílá poslední slovo za právě končícím týdnem*.“ Jedná se o jakýsi ritualizovaný úvod daného pořadu, který je součástí schématu pořadu.

Pozdrav diváků pak přichází zpravidla až po tomto úvodu, v několika případech však zdraví diváky na místě prvním. Moravec při pozdravu volí nejčastěji výraz „*hezký dobrý večer*“, který doplňuje o spojení „*vám všem*“, a to v pozici před nebo po něm. V jednom případě diváky nepozdraví vůbec a zdraví až rovnou prvního představovaného hosta.

V dílech pořadu po změně schématu, kterých máme pro rozbor k dispozici tři, je pořad uveden nejprve Moravcem, který ve všech třech případech nejprve pozdraví a pak se začne věnovat úvodu do probírané problematiky. Je nutno říci, že pozdrav je ve všech případech poměrně strohý a Moravec rychle přechází k úvodu reportáže, která ve všech případech následuje. Pozdrav je v těchto dílech vyjádřen ve dvou případech jen slovem „*vítejte*“ a jednou „*hezký den s českou televizí*“.

Po změně schématu Moravec upouští také od pravidelného úvodu o *„poslední teče za právě končícím týdnem“*, objevuje se však nová formule, a to *„A o jakých tématech se zítra začne mluvit?“* Tou uvádí blok informací, který vnáší diváky do problematiky, a to buď formou předtočené reportáže, či jen z úst Moravce.

8.2 Vítání hostů

Václav Moravec ve svém pořadu vítá samozřejmě kromě diváků také své hosty. Tomu zpravidla předchází uvedení diváků do tématu, o kterém se bude s daným hostem diskutovat, teprve poté přichází samotné přivítání tohoto hosta. Jej Moravec uvádí pomocí zastávaných funkcí a v některých případech také včetně všech titulů. Tituly však zpravidla neuvádí, pokud host zastává nějakou politickou funkci (tou jej pak uvede), pokud je host přizvaný jako odborník, uvádí jej Moravec kromě funkce často i pomocí titulu. V praxi zmiňované uvedení probíraného problému a následné uvedení hostů vypadá např. takto:

Transkript 1

Otázky Václava Moravce, 14. 3. 2004

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

FB = František Bublan, ředitel Civilní rozvědky;

{5}

VM: česká televize vysílá poslední slovo (.) za právě končícím týdnem. hezký dobrý večer (.) začínáme aktuálně k atentátům v madridu se přihlásila síť alkaždá ((míněno al-Káida)) (.) česká republika zpřísnila policejní hlídky na mnoha místech v zemi, zpřísnila kontroly na hranicích a také zpřísnila podmínky (.) při udělování viz občanům z takzvaných rizikových zemí. prvním hostem je ředitel civilní rozvědky františek bublan (.) hezký dobrý večer.

{6}

FB: dobrý večer

Transkript 2

Otázky Václava Moravce, 22. 2. 2004

ÚČASTNÍCI:

PP = Pavel Pafko, chirurg, přednosta 3. chirurgické kliniky 1. lékařské fakulty UK a FN Motol;

JŠ = Jiří Šimek, internista a psychiatr, přednosta Ústavu pro lékařskou etiku a ošetřovatelství 3. lékařské fakulty UK;

{152}

VM: o potratech (.) s dvěma lékaři. profesorem pavlem pafkem, který je přednostou třetí chirurgické kliniky první lékařské fakulty univerzity karlovy v praze, a je z fakultní nemocnice v motole. hezký dobrý večer,

{153}

PP: dobrý večer.

{154}

VM: ((nádech)) a s docentem jiřím šimkem, přednostou ústavu pro lékařskou etiku a ošetřovatelství třetí lékařské fakulty univerzity karlovy. i vám hezký dobrý večer.

{155}

JŠ: dobrý večer.

V první ukázce můžeme vidět také zmiňovanou formuli, kterou Moravec používal před změnou schématu pořadu, o níž jsem se zmiňovala v předchozí podkapitole. Dále zde v obou ukázkách vidíme, že moderátor před samotným představením hostů uvádí téma, o kterém se s nimi bude bavit, a teprve poté hosty uvede a přivítá.

V první ukázce je František Bublan jakožto politik představen pouze svou funkcí, bez uvedení titulu, přestože je nositelem titulu magistr, zatímco u pozvaných odborníků (viz Transkript 2) představuje oba nejen uvedením jejich pozice, ale také titulu – profesor a docent. Je pravděpodobné, že tím signalizuje ‚odbornost‘ jednotlivých hostů a jejich kompetenci vyjádřit se k problematice. V úvahu je však také nutné vzít fakt, že v politickém prostředí se všeobecně tituly u politiků nepoužívají.

Zmiňovala jsem se o uvádění hostů prostřednictvím jejich funkce, popř. také titulů. To, jak Moravec své hosty ‚kategorizuje‘ pomocí funkcí, samozřejmě hraje roli v tom, jak budou diváky tito lidé vnímáni. Protože cílem hostů pořadu je jejich pozitivní sebe prezentace, popř. prezentace politické strany, kterou zastupují, stává se, že hosté s danou kategorizací nesouhlasí, popř. k ní mají výhrady. To se v několika případech objevilo i ve zkoumaném vzorku.

Transkript 3

Otázky Václava Moravce, 20. 8. 2006

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

JD = Jiří Dědeček, kandidát do Senátu PČR za SZ, novinář, spisovatel, písničkář;

{134}

VM: a: za stranu zelených e předseda českého pen klubu ((míněno PEN klubu)) písničkář jiří dědeček. i vám přeji hezký dobrý den

{135}

JD: dobrý den

(...)

{170}

VM: [a to] že vy ste písničkář tak kdyby vám někdo namítl co vlastně může písničkář dělat ee dělat v senátu jak z- zněla zněly [výtky]

{171}

JD: [hm]

{172}

VM: například vůči maxovi vůči čejkové a podobně

{173}

JD: tak e já jsem překladatel, básník, žurnalista, spisovatel, a: (.) písničkář. čili (.) těch profesí je víc a já bych se moh hájit tím že: e ten písničkář není hlavní taky ste si ho tady vybral vy že jo a takle mě tady titulujete. ((nádech)) (...)

V uvedeném případě se Jiří Dědeček vůči svému zařazení jako ‚písničkáře‘ neohradil hned, ale až v průběhu diskuze, když se probíral průnik různých veřejně známých osobností do politiky. Václav Moravec totiž ve své replice argumentoval možnou nekompetentností Dědečka jakožto písničkáře pro působení v politice. Vůči tomuto Moravcovu ‚titulování‘ se Dědeček explicitně ohradil s argumentem, že jeho práce písničkáře je pouze vedlejší činností. Je možné, že Moravec prezentoval Dědečka po celou dobu diskuze jako písničkáře s ohledem na diváky, kteří jej pod tímto titulem mohli znát, přesto však musíme brát v potaz možnou řekněme devalvací postavení tohoto politika, kterou Moravec jeho zařazením mohl v očích diváků způsobit a se kterou musel počítat. V použití právě tohoto pojmenování můžeme také hledat Moravcovu snahu o vyvolávání kontroverzí, což je jedna z jeho funkcí jako moderátora. Moravec sám v rámci své pozice nastoluje témata hovoru, a tak samozřejmě věděl, že téma, zda jsou veřejně známé osoby kompetentní pohybovat se v politice, přijde na řadu. Je tak tedy možné, že kategorii ‚písničkář‘ použil schválně právě proto, že čekal, že se vůči ní bude pan Dědeček nucen ohradit a vznikne určitá forma konfliktu (jak závažná už samozřejmě dopředu nemůže naplánovat), který je všeobecně divácky zajímavý.

8.3 Nastolování nových témat

Po rozboru způsobů, jimiž Moravec vítá a uvádí své hosty je na řadě zaměřit se na také na to, jak Moravec uvádí nová témata, tedy jak odděluje jednotlivé tematické bloky, jak ukončuje jeden celek a přechází k dalšímu a jakými strategiemi přivádí hovor na nová témata.

V rámci nastolování nových témat můžeme v pořadu Otázek Václava Moravce nalézt dva druhy nastolování nových témat, jejichž rozdělení souvisí se strukturou pořadu. Ten je, jak jsem již zmiňovala, rozdělen do zpravidla dvou větších (nejen) tematických celků. Zároveň se však témata posouvají i v rámci těchto hlavních částí pořadu, v rámci rozhovoru s jedním hostem, popř. vícero hosty na jedno hlavní téma.

Prvním typem přechodu je tedy přechod z jedné hlavní tematické části pořadu na druhou. S tímto posunem je spojena také výměna hostů. Druhý typ nastolování témat jsou menší přechody od jednoho tématu k druhému *v rámci* velkého tematického celku.

Nejprve se budu věnovat prvnímu typu – tj. ukončení jedné tematické části pořadu a přechod k druhé. První část pořadu Václav Moravec pravidelně ukončuje rozloučením se s první hostem/prvními hosty, čímž dává jasně najevo ukončení jedné části. Další tematickou část zpravidla zahajuje popisem aktuální události, stručně uvádějícím probírané téma (Transkript 4) či nastolením otázky (Transkript 5), popř. čistě jen explicitním pojmenováním následujícího tématu (Transkript 6). Na tento zpravidla krátký úvod navazuje reportáž shrnující základní fakta a události týkající se tématu.

Transkript 4

Otázky Václava Moravce, 22. 2. 2004

{146}

VM: (..) ee téměř k úplnému zákazu e (.) potratu, vede návrh poslanců kádéúčeesel ((míněno KDU-ČSL)) návrh který má příští týden projednávat poslanecká sněmovna. pohled na potraty (.) z trochu jiného úhlu vám nabídneme, už za okamžik.
((začátek předtočené reportáže))

Transkript 5

Otázky Václava Moravce, 28. 3. 2004

{170}

VM: jakou češtinou na nás promlouvají moderátoři redaktoři a hlasatelé celoplošných rozhlasových a televizních stanic? to je naše další téma.
((začátek předtočené reportáže))

Transkript 6

Otázky Václava Moravce, 14. 3. 2004

{165}

VM: ((nádech)) situace (.) v nejmenší straně současné vládní koalice (.) to je další téma.
((začátek předtočené reportáže))

Pokud se nyní zaměříme na nastolování nových tematických celků v rámci jedné části pořadu, rozdělila bych tyto úvody do 3 kategorií. Moravec sice většinu témat začíná otázkou, přesto však i tyto úvody vzájemně liší.

První kategorií, kterou Moravec užívá velmi často, je položení otázky, které je doplněno vysvětlením a obhájením této otázky. O těchto úvodech jsem se zmiňovala v teoretické části. Jedná se v podstatě o celky, které mají za úkol uvést diváka do problematiky, seznámit ho se základními fakty a v neposlední řadě samozřejmě také obhájit položení moderátorovy otázky.

Tento uvozující celek je v Moravcově podání buď v pozici před položením otázky (Transkript 7) nebo až po ní (Transkript 8).

Transkript 7

Otázky Václava Moravce; 20. 8. 2006

{29}

VM: ((nádech)) vy: ste: ve středu e podal demisi jako premiér, v úřadu premiéra ste byl když budeme počítat ty povolební měsíce celkem (.) patnáct měsíců. jaké slovo či věta nejlépe vystihuje těch patnáct měsíců jiřího paroubka ve funkci premiéra

Transkript 8

Otázky Václava Moravce; 21. 3. 2004

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

LZ = Lubomír Zaorálek, předseda Poslanecké sněmovny PČR, ČSSD;

{90}

VM: =ne[cítí]

{91}

LZ: [je to]

{92}

VM: lubomír zaorálek že: e selha:l e v roli předsedy poslanecké sněmovny když tvrdí:l e v roce dva tisíce dva že chce změnit a: vylepšit obraz poslanecké sněmovny (.) a: ee i způsob procedur jednání poslanecké sněmovny zatím nedošlo k ničemu.

Aby Moravec obhájl vhodnost položení otázky, odkazuje se při těchto ‚obhajobách‘ často na to, co host v předchozí části rozhovoru řekl, popř. tyto celky obsahují popis nějaké nedávné události, na základě níž Moravec otázku klade (Transkript 9). Tyto úvody před

položením otázky u Moravce často začínají pomocí výrazů typu *„pojd'me se bavit o ...“*, *„když se podíváme na ...“*.

Transkript 9

Otázky Václava Moravce; 21. 3. 2004

{104}

VM: [když ste] mluvil o: krizích ee které sou v souvislosti s politikou (.) a: e slabost vlád i v jednotlivých okolních zemích (.) ee pravděpodobně víte k čemu došlo v německu že: gerhard šrédr ((míněno Schröder)) zůstává (.) e předsedou vlády (.) ale už není e předsedou ee německé ee (.) sociální demokracie myslíte si že by (.) tento model byl vhodný i pro sociální demokracii v česku a že by jí pomohl kdyby, ee vladimír špidla byl pouze premiérem (.) věnoval se exekutivě a stanislav gros ((míněno Gross)) (.) byl předsedou čéesesdé, ((míněno ČSSD))

Další způsob, kterým Václav Moravec přechází k novému tématu během rozhovoru s hosty, je rozdělení tematických celků pomocí reportáže. I tyto reportáže jsou však zpravidla doprovázeny nějakou uvozující replikou, kde Moravec popisuje nedávné události či nastoluje aktuální problém. Úvodní repliky před reportáží pak zpravidla obsahují spojení typu *„podívejme se, jak ...“*, *„připomeňme si (slova) ...“*. Tyto repliky často uvozují reportáže se záznamem vyjádření se nějaké osobnosti k určité otázce. Reportáže pak Moravec po jejich skončení často shrne či jinak dokončí poslední větu formulacemi typu *„říká k problému poslanec XY“*. Příkladem zmiňované úvodní části i zakončení je Transkript 10.

Transkript 10

Otázky Václava Moravce; 20. 8. 2006

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

EJ = Eduard Janota, první náměstek ministra financí;

{49}

VM: významná část ekonomů včetně e části členů bankovní rady tvrdí že návrh státního rozpočtu na příští rok oddaluje přijetí eura z roku dva tisíce deset ke kterému e se česká republika zavázala poprvé v rozhovoru pro dnešní otázky to připustil i první náměstek ministra financí eduard janota

((začátek předtočené reportáže))

{50}

R-EJ: pokud budeme chtít vstoupit do: měnové unie v roce dva tisíce deset tak v podstatě měli bychom být připraveni v polovině roku dva tisíce sedm na to že plníme všechna kritéria která (.) sou daná e mástrychtem ((méněno Maastrichtem)) a: (.) to zcela jistě kritérium deficitu veřejných rozpočtů k hádépé ((méněno HDP)) v polovině roku dva tisíce sedm nebude naplněno. čili (.) toto toto e tento ee pohled (.) tento vývoj ukazuje na to že patrně ee patrně ee v dané chvíli pokud se v legislativě pokud se v rozpočtu e neprovedou nějaké radikální změny je nereálné toto kritérium splnit

((konec předtočené reportáže))

{51}

VM: říká v rozhovoru pro dnešní otázky první náměstek ministra financí eduard janota. co říkáte tomu že opravdu bude nutné radikálně šetřit aby se v roce dva tisíce osm ten konvergenční program em dodržel když se poruší v roce dva tisíce sedm

V ukázce je možné vidět, že Moravec plní svou roli moderátora a sleduje tímto úvodem hned několik věcí najednou. Zaprvé tak pořad řídí a provází jím tím, že strukturuje témata a jasně je od sebe odděluje (např. zde reportáží). Zároveň tak nastoluje témata, o kterých se bude hovořit, což privilegium právě pouze moderátora. Za třetí uvádí diváky do problematiky tím, že před reportáží vysvětluje základní fakta (odkazuje se přitom na třetí stranu – *,významná část ekonomů (...) tvrdí'*, čímž si zachovává neutralitu) a konečně také vyvolává divácky žádané kontroverze způsobem nastolení problému a položením otázky, která jako dané a nesporné prezentuje fakt, že *,opravdu bude nutné radikálně šetřit'*, který host samozřejmě v rámci své pozitivní sebe prezentace nemůže přijmout bez výhrad.

Přechod na další téma může u Václava Moravce proběhnout však i třetím způsob – tedy bez jakéhokoliv úvodu, čistě jen položením další otázky, která se nového tématu týká. Tento úvod se zpravidla objevuje u otázek vyplývajících ze všeobecně známých událostí, popř. u témat plynule navazujících na ta předchozí, která tedy není třeba divákům podrobněji představovat.

8.4 Udělování slova

V další části práce se budu zabývat tím, jak Václav Moravec jakožto moderátor, který debatu řídí a uděluje hostům slovo, předává slovo pozvaným osobnostem.

Pokud se zaměříme na ty pořady (nebo jejich části), kde je Václav Moravec jen spolu s jedním hostem, není ze strany moderátora nutné určovat, kdo bude následující mluvčí. Otázkou pak tedy je, kdy má host začít mluvit. Udělení slova bývá v těchto případech standardně stanoveno položením otázky, která jako první část párové sekvence vyžaduje odpověď. Pozvaní hosté většinou respektují roli moderátora a jeho moc udělovat slovo, a tak se slova chopí až po položení otázky. Rozhovor má pak v takovémto případě podobu série otázek a odpovědí, což je také základní struktura tohoto typu pořadu, o níž jsem se zmiňovala v teoretické části práce.

V případě, že je ve studiu více hostů, očekává se od moderátora, že dalšího mluvčího explicitně určí. To Moravec nejčastěji provádí explicitním oslovením následujícího mluvčího, a to pomocí funkce nebo jen jména (Transkript 11)

Transkript 11

Otázky Václava Moravce; 28. 3. 2004

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

IL = Ivana Levá, poslankyně PSP ČR, KSČM;

{182}

VM: ústavu pro jazyk český nyní z fakulty sociálních věd institutu komunikačních studií a žurnalistiky. vám oběma hezký dobrý večer. paní poslankyně? ((nádech)) za jak dlouho si myslíte že by se mohl v praxi projevit e (.) a mohla by se projevit smysluplnost onoho paragrafu který se dostal do novely mediálního zákona který ste tam prosadila.

{183}

IL: netroufám si odhadit- odhadnout jestli ((nádech)) (.) půjde o měsíce, ano, ale věřím že: posun (.) nastane. [i bez sankcí které ((smích))]

V některých případech Moravec neoslovuje ve druhé osobě, ale využívá osoby třetí způsobem, jaký můžeme vidět v transkriptu 12. Tento jev se u Moravce objevuje poměrně často a můžeme jej tak označit za typický.

Transkript 12

Otázky Václava Moravce; 14. 3. 2004

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

HV = Hana Marvanová, právnička, bývalá předsedkyně US a US-DEU;

{179}

VM: s jakými sny se probouzí hana marvanová, v souvislosti s unií svobody má-li vůbec o unii svobody ještě nějaké sny,

{180}

HM: ne: tak přiznám se že mám privátní sny:, e ale je: pravda že když sem (.) ee kandidovala na předsedkyni unie svobody tak sem mluvila také o tom že je důležité naslouchat intuici (.) ovšem já si myslím že: (.) unii svobody by pomohla: e kromě (.) ((pousmání)) členů e změna politiky.

Je samozřejmě velmi pravděpodobné, že moderátor signalizuje výběr zvoleného mluvčího také neverbálně – např. dívám se na něj, natočením se k němu, poukázáním na něj apod. Tyto jevy však bohužel z dostupných prepisů není možné analyzovat.

Co se týče předávání slova, můžeme u Moravce vyzorovat snahu rozdělit vyměřený čas k vyjádření se k probíranému tématu rovnoměrně mezi oba (popř. všechny) hosty. Nejčastěji to probíhá buď formou položení stejné otázky oběma hostům – nejprve jednomu a po stručném zodpovězení je slovo předán dalšímu hostovi tak, jako je zobrazeno v ukázce č. 13, nebo se uplatňuje druhý model, kdy se objevuje série otázek a odpovědí s jedním hostem a pak následuje pasáž otázek a odpovědí s hostem druhým. Téma těchto otázek se však v tomto případě většinou mírně mění, popř. se posouvá podle odpovědí prvního hosta.

Transkript 13

Otázky Václava Moravce; 29. 2. 2004

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

VŠ = Viktorie Špidlová, manželka předsedy vlády ČR;

PT = Pavla Topolánková, manželka předsedy ODS;

{143}

VM: šly byste do nějakého diskusního pořadu: a: hájily byste názory svých manželů pokud by vás někdo pozval do takového pořadu

{144}

VŠ: e pokud by to bylo přání muže: mé- mého muže tak ano. ale já si myslím že můj muž by si nepřál abych za něj takto veřejně bojovala.

{145}

VM: a pavla topolánková,

{146}

PT: tak (.) já bych určitě šla. a: mm (.) pokud bych měla pocit že je to nutné (.) tak bych se možná ani neradila se svým manželem.

V sérii otázek a odpovědí s jedním hostem, kdy je jasné, že ty jsou směřovány právě dané osobě, není někdy nutné, aby moderátorova replika měla formu otázky, neboť host snadno rozpozná konec moderátorovy výpovědi a je zřejmé, že ta ať má v podstatě jakoukoliv formu, jedná se o výzvu hosta k reakci na ni. Moravec tedy často konstatuje nějaká fakta (např. formou reformulací, kterými se budu zabývat později) a z podstaty rozdělení rolí v tomto typu komutační situace je zřejmé, že je po hostu požadováno se k tomuto tvrzení vyjádřit.

I hosté v pořadu Otázky Václava Moravce se orientují na pravidla daného institucionálního dialogu a během rozhovoru tak někdy sami poznají, kdy přišla (v rámci předpokládaného rovnoměrného rozložení času mezi hosty) řada právě na ně. Sami se tak chopí slova. Zpravidla však v rámci respektování role moderátora o slovo nejprve požádají a pak teprve hovoří dál. Václav Moravec je v případech, kdy skutečně odhadli, že jsou na řadě, nechá repliku dokončit.

Transkript 14

Otázky Václava Moravce; 14. 3. 2004

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

SK = Svatopluk Karásek, evangelický duchovní, poslanec PČR, US-DEU;

HV = Hana Marvanová, právnička, bývalá předsedkyně US a US-DEU;

{230}

SK: já osobně (.) ee ho mít nebudu protože pro mě ((mlasknutí)) je to protikorupční jednání to nejpodstatnější a nějaký prostě i když to není třeba plně (.) ee řekněme demokratický ale tím že je to protikorupční tak mně to stačí k tomu abych (.) moh s tím souhlasit nejsem tak (.) rigorózní že, prostě sem proto aby (.) ee se omezila ta korupce i třeba za mm za cenu takového ústupku.

{231}

VM: [ano]

{232}

HM: [jestli] se mohu k tomu vyjádřit, e pokud jde o boj proti korupci to je jeden z cílů, ve kterém se unie svobody schoduje tedy (.) s ostatními stranami vládní koalice ale jde o to jak se proti té korupci bojuje: (.) a: ten [ta současná a ta současná podoba]

8.5 Otázka – snaha o jasná vyjádření

Nyní se podíváme na analýzu hlavní moderátorovy činnosti – kladení otázek. Zaměřím se zde hlavně na to, jak Moravec otázky klade, jakou formu tyto dotazy mají a na co se Moravec ptá.

Nejprve začnu obecně k Moravcovým otázkám. Stejně jako při uvádění nových témat i před otázkami často Moravec zařazuje jakýsi úvod, který ospravedlňuje oprávněnost otázky. V těchto úvodech Moravec často odkazuje na tvrzení třetích stran, a to např. reportáží s vyjádřením nějakého politika k určité problematice, nebo také citací z denního tisku, prohlášení politiků novinářům apod. Z těchto úvodů Moravec často vyvozuje (mnohdy sporná) tvrzení a od hosta vyžaduje zaujetí postoje k nim.

Transkript 15

Otázky Václava Moravce; 14. 3. 2004

VM: e pane ministře: dovolte abych e citoval sociologa jiřího: večerníka, e který doslova v lidových novinách napsal ani růst minimální mzdy: neprospívá situaci na pracovním trhu (.) analýza provedená v maďarsku kde došlo (.) k podobnému rychlému zvýšení prokázala následný pokles zaměstnanosti (.) v drobném sektoru a snížení šancí (.) na zaměstnání pro osoby s nízkou kvalifikací. připouštíte si vy osobně že ste i tlakem na růst minimální mzdy přispěl k růstu nezaměstnanosti ano nebo ne

V ukázce můžeme vidět právě úvodní část k otázce, jejímž cílem není jen ospravedlnění otázky, ale stejně jako jsem uváděla i u jiných ‚úvodů‘. Moravec pomocí nich zprostředkovává informace divákům. Zároveň mu tato cíleně vybraná tvrzení třetích stran dovolují položit kontroverzní otázku, aniž by si porušil pravidlo neutrality.

Další a jednou z hlavních charakteristik, kterou můžeme u moderátorových dotazů vysledovat a kterou můžeme vidět také v ukázce 15, je snaha přimět hosty k zaujetí jasných názorů, k jednoznačným vyjádřením a zařazení postoje do nějakých řekněme ideálních kategorií, kde není místo na odchylky. To je patrné mimo jiné také z jeho častého explicitního požadavku na stručnou, jednoznačnou odpověď. Tyto požadavky jsou formulovány výrazy např. ‚jednoznačná odpověď‘, ‚váš osobní názor‘, ‚ano, nebo ne‘, často se ptá na vyjádření ‚jedním slovem‘.

Transkript 16

Otázky Václava Moravce; 20. 8. 2006

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

{29}

VM: ((nádech)) vy: ste: ve středu e podal demisi jako premiér, v úřadu premiéra ste byl když budeme počítat ty povolební měsíce celkem (.) patnáct měsíců. jaké slovo či věta nejlépe vystihuje těch patnáct měsíců jiřího paroubka ve funkci premiéra

Výrazným prvkem těchto slovních spojení je také jejich časté používání v prvním pádě – toho si můžeme všimnout např. i v ukázce číslo 17.

Dalším faktem, který ukazuje na Moravcovu snahu přimět hosty k jasnému přiklonění se k nějakému názoru, je také časté pokládání alternativních otázek. I využívání těchto typů otázek je jedna z moderátorských strategií, o kterých jsem se zmiňovala v teoretické části práce, a Moravec tento postup ve svém projevu využívá také.

Transkript 17

Otázky Václava Moravce; 22. 2. 2004

{130}

VM: =ee vy ste: ministrem vnitra: za tento: za fungování rezortu ste poměrně hodně kritizován stínovým ministrem vnitra ivanem ((nádech)) langerem (.) když sme: ee spolu (.) mluvili (.) naposledy což bylo což bylo e vv v říjnu tak ee ste mi tehdy řekl že zhruba do: ee tři až čtyř měsíců veřejnost uvidí poměrně viditelné změny v činnosti policie (.) a jimi ste podmiňoval setrvání jiřího koláře ve funkci policejního prezidenta. ste s těmi změnami (.) které během tří čtyř měsíců (.) provedl jiří kolář (.) ve funkci: prezidenta policie české republiky spokojen aby v té funkci dál setrval (.) jednoznačná odpověď ano ne.

U Moravce můžeme dále také vysledovat neustálé ‚doptávání se‘ na sdělení, která hosté uvedou. Opět to souvisí se snahou o zaujetí jasných stanovisek – těmito doplňujícími otázkami se Moravec často snaží přimět hosty k upřesnění jejich sdělení, případně k jejich konkretizaci. Jsou to formulace osahující výrazy typu ‚jako například?‘, ‚co konkrétně‘, ‚kdo konkrétně‘ apod. Moderátor pomocí těchto otázek plní svou funkci oponenta hostů. Tyto dotazy totiž mají za cíl přimět hosta k obhajobě svého postoje a jeho jasné formulaci. Proto tedy není překvapivé, že se tyto otázky objevují v Moravcových replikách často několikrát za sebou, dokud nedostane odpověď, popř. dokud host otázku neodkloní jinam.

Transkript 18

Otázky Václava Moravce; 14. 3. 2004

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

ZŠ = Zdeněk Škromach, ministr práce a sociálních věcí, místopředseda ČSSD;

{71}

VM: a: příští ee rok (.) jaký očekáváte nárůst minimální mzdy,

{72}

ZŠ: to bude věc ee jak se bude vyvíjet inflace, a: samozřejmě tak jak budou probíhat jednání ale každopádně,

{73}

VM: =promiňte prog[nózy jsou pane ministře řekněte mi tu]

{74}

ZŠ: [každop-> ((smích))]

{75}

VM: částku.

{76}

ZŠ: ne ta ča- tu částku vám ne- n- neřeknu samozřejmě, protože to bude věc ještě vyjednávání i se sociálními partnery, zaměstnavateli odbory, a to co je důležité, ee to co možn- je možné říci že by měla být e poměr mezi (.) průměrným výdělkem a (.) minimální mzdou by se měl (.) zvýšit. o kolik to bude samozřejmě otázka jednání.

{77}

VM: můžete říci: e s jakou částkou vy do těch jednání půjdete,

{78}

ZŠ: e v tuto chvíli ne (.) protože samozřejmě bych si o- ee dopředu: otvíral karty které (.) e bude potřeba ještě [( ) držet v ruce]

Jasný postoj se Moravec od hostů snaží získat také častým nastolováním hypotetických situací, k nimž se mají hosté vyjádřit, opět co možná nejkonkrétněji. Na zaujetí stanoviska k těmto situacím Moravec zpravidla trvá i přes často úpornou snahu hostů otázku nezodpovědět. Tyto hypotetické situace moderátor nejčastěji uvádí formulacemi typu ‚*v případě, že ...*‘. A opět i v tomto případě jde o plnění moderátorských povinností hostům oponovat a přimět je k obhajobě jejich postoje. Nastolením hypotetické situace tak Moravec řekněme testuje pevnost hostova postoje a pravdivost jeho tvrzení. Zcela jasně a v čisté formě je tato moderátorova strategie zobrazena v ukázce č. 19.

Transkript 19

Otázky Václava Moravce; 29. 2. 2004

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

VT = Vlastimil Tlustý, předseda poslaneckého klubu ODS, stínový ministr financí, místopředseda rozpočtového výboru PS PČR;

{76}

VM: [že v pří]padě že budete aplikovat v roce dva tisíce šest, pokud by: se nekonaly v české republice předčasné volby (.) tak patnáct procent aby ste ufinancovali e

{77}

VT: [v tuto chvíli]

{78}

VM: [státní] dluh tak je patnáctiprocentní sazba ohrožena.

{79}

VT: v- není ohrožena. v tuto chvíli stále platí patnáctiprocentní sazba, patnáctiprocentní sazba byla vypočtena jako vyvážená (.) správná sazba (.) když sme ji připravovali před volbami roku dva tisíce dva, ee zhoršování ekonomické situace které způsobuje špidlova vláda je ovšem rychlé jinými slovy my nemůžeme předvídat jak budou vypadat státní finance ((nádech)) v roce dva tisíce šest (.) jinými slovy ano, úvaha o výši sazby může přijít jedině ve chvíli (.) kdy ve skutečnosti ty reformy budeme zavádět. e v tuto chvíli stále platí těch patnáct procent.

{80}

VM: =je: rovná daň natolik zásadní (.) že v případě že by odées ((míněno ODS)) vyhrála volby a sestavovala koaliční vládu (.) tak rovná daň je podmínkou sestavení nové vlády?

{81}

VT: já sem o tom přesvědčen že ano: (.) rovná daň je naprosto zásadní reforma ((nádech)) reforma která může vrátit českou republiku k trvalému růstu (.) rovná daň může udělat z české republiky ((usmrknutí)) opět zdravě se rozvíjející světu konkurující zemi a my na rovné dani budeme určitě trvat jako na pilíři odées. ((míněno ODS))

{82}

VM: v případě že by koaliční partner nechtěl na rovnou daň přistoupit tak byste: sestavovali menšinovou vládu (.) nebo šli do opo[zice.]

{83}

VT: [tak vy] předvídáte výsledek voleb (.) já <ho> neznám (.) nevím [jak]

8.6 Preference v otázkách

V této části práce se zaměřím na to, jakým způsobem kóduje Moravec do svých otázek preference a jak můžeme tyto preference charakterizovat. V teoretické části jsem zmínila, že Heritage (2002, str. 1427–1446) uvedl, že otázky položené jako negativní silně preferují kladnou odpověď. A právě negativních otázek Moravec často využívá. Ty zpravidla obsahují výrazy jako ‚nemyslíte si‘, ‚neměl/a byste‘, ‚nemáte obavu‘.

Tyto otázky Moravec klade nejčastěji po hostově replice. Negativní otázkou, která silně vyžaduje kladnou odpověď/souhlas, moderátor hostovi silně oponuje a snaží se ho dostat ‚do úzkých‘ tak, aby ten nemohl z otázek vykličkovat. Host totiž samozřejmě preferovanou odpověď rozpozná a je nucen se k ní vzhledem ke své roli v dané situaci vyjádřit a na tento de facto protiargument reagovat, resp. je vyzván k obhajobě. To samozřejmě činí s ohledem na pozitivní sebezpřítání.

Moravec pomocí negativních otázek, které používá i několikrát po sobě, také často vyjadřuje předem připravená tvrzení, která však v zájmu zachování neutrality nemůže prezentovat jako fakta. V takovém případě často pokládá negativní otázku, kterou pak v různých obměnách pokládá i vícekrát za sebou, dokud nedotlačí hosta k souhlasu s požadovaným tvrzením. Ne vždy je samozřejmě tato strategie účinná.

Moderátor také k podložení svých negativně položených otázek velmi často využívá i odkazování na třetí strany, popř. prezentaci nějaké události, dřívější hostovy výpovědi apod. Tím si nejen obhájí adekvátnost otázky, ale prezentovaná fakta samozřejmě formuluje tak, aby preference kladné odpovědi/souhlasu z této prezentace vyplývala jako logická, tj. i formulace odkazů na třetí strany podsouvá preferované vnímání této výpovědi – touto formulací tak nejen uvozuje následnou otázku, ale obhájí také do ní vloženou preferenci.

Transkript 20

Otázky Václava Moravce; 22. 2. 2004

{96}

VM: pane vicepremiére (.) vy si nemyslíte že ste: lidově řečeno namydlil schody: v- premiéru špidlovi (.) když ste: ee začal mluvit o tom že by bylo vhodné aby se: miroslav kalousek dostal do vlády tím odstartoval mediální diskuzi o personálních změnách ve vládě na kterou se vladimíru špidlovi velmi těžko odpovídalo. to neberete za namydlení schodů.

Ještě dodám, že v některých případech Moravec negativně položenou otázku zesílí ještě pomocí výrazů jako např. ‚skutečně‘, popř. zopakováním negativního slovesa apod. (viz transkripty 20 a 21).

Transkript 21

Otázky Václava Moravce; 21. 3. 2004

{14}

VM: [vy si] pane předsedo skutečně nemyslíte že míra obstrukcí (.) které se: čím dál častěji odehrávají v poslanecké sněmovně se dostala už za únosnou n mez (.) to si nemyslíte.

8.7 Přebírání slova zpět

V této kapitole se budu věnovat tomu, jakými prostředky a strategiemi Moravec přebírá slovo a uplatňuje tak svou roli vůdce diskuze a zda a v jakých situacích Moravec přebírá slovo dříve, než host přirozeně domluví.

Tuto podkapitolu můžeme rozdělit do dvou částí – první je převzetí slova po reportáži a druhou je přebírání slova od jiného mluvčího.

Vzhledem k tomu, že Moravec reportáži zpravidla uvozuje nové téma, což je téma probírané v kapitole 8.3, jsou prostředky využívané k převzetí slova po skončení reportáže popsány tam.

Dostáváme se tedy k druhému typu převzetí slova, a to od některého z mluvčích. Na úvod této části je potřeba říci, že přebírání slova probíhá v pořadu Otázky Václava Moravce s ohledem na vzájemnou kooperaci a komunikanti se zpravidla orientují na pravidla střídání replik v tomto druhu institucionálního dialogu, a tak probíhá přebírání replik většinou bez problémů.

Moravec si slovo bere zpět zpravidla v místech možného převzetí slova, které je u hostů signalizováno jak obsahově, tak lze předpokládat, že i intonačně, což však bohužel v rámci dostupných prepisů není možné dostatečně ověřit. Moravcova replika tak začíná nejčastěji okamžitým navázáním na repliku hosta bez pauzy, popř. s krátkým overlapem či krátkou pauzou, tak jak je to pro hladce probíhající diskuze typické.

Někdy však samozřejmě Moravec potřebuje převzít slovo dříve, než host svou repliku dokončí, a je tak nucen přerušit ji. U Moravce jsem objevila dva druhy těchto přerušení. První se objevuje ve chvílích, kdy chce Moravec k replice hosta něco poznamenat, ale námitka či připomínka nejsou pravděpodobně tak podstatné, neboť pokud host svou repliku okamžitě nepřeruší a pokračuje dál, Moravec již v replice nepokračuje a slovo dále nechává hostovi. Může se jednat také o případy, kdy i ještě nedokončená Moravcova replika dostatečně

naznačí, kam moderátor směřoval a host v zájmu kooperace repliku dokončí či reaguje na Moravcovu repliku, jako by byla dokončená.

Opačná situace nastává, pokud chce moderátor k hostově výpovědi položit dodatečnou otázku, kterou považuje za podstatnou. V takových případech přeruší hostovu repliku, a pokud se host nezastaví, ve své replice Moravec pokračuje dál. V klasické, každodenní komunikaci by v takovém případě vznikl jakýsi ‚souboj o slovo‘, tedy repliky obou mluvčích by se překrývaly, dokud by jeden z mluvčích svou snahu o repliku nevzdal a nepřenechal ji komunikačnímu partnerovi. V institucionálním dialogu, jako je tento, je však situace jiná. Moderátor je ten, který slovo uděluje a řídí celou debatu, a tak by se host v rámci své stanovené role měl v dané situaci slova vzdát a přenechat jej moderátorovi. To je většinový případ i ve zkoumaném vzorku dílů pořadu Otázky Václava Moravce. Host se tedy zpravidla nechá ‚umlčet‘ a respektuje Moravcovu nadřazenou roli při udělování a přebírání slova.

V naprosté většině případů, kdy Moravec chce vstupem do řeči hosta skutečně repliku převzít a položit otázku, jej přerušuje pomocí slova ‚*promiňte*‘, které často i zopakuje. Touto zdvořilostní frází dává najevo, že replika bude dál pokračovat a zároveň se také omlouvá za násilné přerušování hosta. Méně často se pak Moravec k přerušování repliky i explicitně vyjadřuje, např. žádá o slovo formulacemi typu ‚*promiňte, teď vám vstoupím do řeči*‘ (Transkript 22).

Transkript 22

Otázky Václava Moravce; 21. 3. 2004

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

LZ = Lubomír Zaorálek, předseda Poslanecké sněmovny PČR, ČSSD;

{28}

LZ: určitě (.) já si myslím že: je třeba si říci co budeme v té evropě do které vstupujeme dělat. ee (j-) bylo by stálo by za to vést debatu o tom jak tam vidíme svou roli, a dokázat se sjednotit na tom (.) jakou tam budeme hájit pozici.

{29}

VM: =proč [ste promiňte]

{30}

LZ: [myslím si že:]

{31}

VM: ale tady mi dovolte abych vám vstoupil do řeči: (.) ee občanští demokraté chtěli: a s:- navrhovali svolání mimořádné schůze k obsazování ee zásadních postů (.) e které: budou přiděleny české republice. e to: vládní koalice odmítla (.) nemůže i tento krok přispět k tomu že opozice s vámi zkrátka debatovat nechce ee ve chvíli kdy vy debatovat chcete protože zase když oni chtějí debatovat tak vy debatovat nechcete

Většinu těchto násilných přerušení, kdy se Moravec slova nevzdá, tvoří Moravcovy námitky či protiargumenty, popř. žádosti o upřesnění hostovy výpovědi, které moderátor považuje za závažné. Moderátor tak těmito vstupy plní svou funkci oponentka hostů a vyzývá je k obhajobě postojů, které prezentují. Fakt, že Moravec často přerušuje hosty v rámci procesu oponování, potvrzuje fakt, že často je slovo ‚*promiňte*‘ doplněno odporovací spojkou ‚*ale*‘ (Transkript 23).

Transkript 23

Otázky Václava Moravce; 18. 9. 2005

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

VE = Václav Exner, místopředseda KSČM;

{145}

VE: sin feij ((míněno Sinn Féin)) ano šin feij ((míněno Sinn Féin)) který e kteří s komunismem mají opravdu velmi málo společného, až zase po lidi které e kteří patří ke stranám které se v evropě někdy označují za skutečně ortodoxně komunistické

{146}

VM: promiňte ale základní otázka zní e co udělá káesčéem ((míněno KSČM)) má-li udělat něco aby se stala na říjnovém sjezdu strany evropské lan-
levice člens- -kou stranou.

8.8 Vyžadování odpovědi

Dalším specifickým jevem, který se v pořadu Václava Moravce objevuje a je pro tohoto moderátora typický, je poměrně časté dožadování se odpovědi. Proto se tato kapitola bude věnovat technikám, jimiž se moderátor snaží hosty přimět k odpovědi na položenou otázku.

Ačkoliv ve většině případů hosté na kladené otázky odpovídají, byť vyhybavě či neurčitě, objevují se i případy, kdy moderátor odpověď hosta nepovažuje za dostatečnou, a pokud se jedná o dle něj otázku zásadní, trvá na jejím zodpovězení.

Nejprve zmíním, že Moravec se velmi často odpovědi dožaduje již zmiňovanými požadavky na konkretizaci hostovy odpovědi. O žádostech na jasné formulace odpovědí jsem se zmiňovala v kapitole 8.5, kde jsou uvedeny případy a strategie, jimiž se Moravec snaží hosty přimět k přímé odpovědi.

Jsou však i jiné techniky, které moderátor využívá. Nejčastěji je to prosté připomenutí otázky a explicitní vyžadování odpovědi na ni. Takové věty jsou formulovány např. ‚*odpověď*‘

na moji otázku', nebo ,zeptám se ještě jednou', popř. otázku přeformuluje (*,zeptám se tedy jinak'*). Pro tyto požadavky je také typické využití slova ,*ted'*, jímž chce moderátor upozornit na aktuálnost požadavku na odpověď. V některých případech se Moravec k reformulaci otázky nevyjadřuje a rovnou ji položí znova.

Objevují se samozřejmě také případy, kdy host s moderátorem polemizuje o oprávněnosti otázky. Moderátor se v takových situacích snaží si dotaz obhájit a trvá na jeho zodpovězení (Transkript 24).

Transkript 24

Otázky Václava Moravce; 28. 3. 2004

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

CS = Cyril Svoboda, místopředseda vlády a ministr zahraničních věcí ČR, místopředseda KDU-ČSL;

{39}

VM: =to znamená když [ste:]

{40}

CS: [(tak)]

{41}

VM: nedostal připomínky prezidenta, oficiálně tak ee to berete tak že ee je václav kraus ((míněno Klaus)) srozuměn s postojem vlády a de fakto ((míněno de facto)) ji podporuje.

{42}

CS: ((nádech)) to je potřeba položit otázku panu prezidentovi republiky, ale

{43}

VM: =ne: já s- promiňte? [já ji]

{44}

CS: [ale]

{45}

VM: kladu [vám protože prezident]

{46}

CS: [protože my]

{47}

VM: země (.) e prezident země zastupuje českou republiku navenek a: je podstatným ee klíčem e k dojednávání mezinárodních smluv. e viz česko vaticánská smlouva, kterou prezident řekl že nepodepiše ((nádech)) v případě že se mu dostane na stůl k podpisu.

{48}

CS: ano.

{49}

VM: tudíž (.) tady ta otázka je na místě.

8.9 Oponování hostům

Jednou z důležitých funkcí moderátora v diskuzním pořadu je také oponování hostům, a to zejména v případech, kdy host je pouze jeden a kdy proti sobě nemá názorového protivníka. Cílem hosta je totiž pozitivní prezentace sebe samého, strany, do níž patří, popř. svých názorů a postojů. Aby tedy pořad nebyl jen soubor vychloubání se, je potřeba hostovi oponovat, nabízet i jiné pohledy na probíraná témata a v neposlední řadě také polemizovat s hostovými tvrzeními tak, aby se jeho výpovědi nestaly jen sérií propagace hosta. Tato funkce v případě, že host je jen jeden (ale samozřejmě nejen tehdy), připadá právě na moderátora. V teoretické části práce, kde jsem se úkoly jednotlivých účastníků diskuze zabývala, jsem již uvedla, že moderátor si v rámci své role nemůže dovolit při námitkách prezentovat názory jako své vlastní, neboť by tím porušil požadavek na nestrannost a neutralitu. Existují však samozřejmě strategie, jak názory a postoje prezentovat, aniž by byl tento požadavek porušen. Tím, jak se s tou situací vypořádává Václav Moravec, se budu zabývat v této kapitole.

Nejprve je potřeba uvést, že Moravec spíše než čisté námitky a protiargumenty (formulované jako tvrzení) využívá otázky, kterými se doptává na detaily a konkrétnosti z hostovy výpovědi, jimiž se snaží přimět hosta k obhajobě jeho postoje. Moravec v takových situacích nemusí prezentovat žádný názor či postoj, a host je přesto nucen svá tvrzení obhajovat.

Pokud však moderátor námitku vznese, jedná se nejčastěji o výpovědi obsahující prezentaci nějaké události či faktů, které jsou brány jako dané a neoddiskutovatelné, přičemž, pokud se jedná o fakta, podkládá je Moravec odkazem na třetí strany – výzkumy, tisk apod. Tato Moravcem prezentovaná fakta bývají často v rozporu s hostovou výpovědí, popř. s ní minimálně polemizují, staví ji do jiného světla či nabízí alternativní pohled na celou věc. Častým průvodním jevem těchto námitek je přítomnost odporovací spojky ‚ale‘, pomocí níž Moravec signalizuje stavění se do opozice a o níž jsem se zmiňovala již v kapitole 8.7. (Transkript 25).

Transkript 25

Otázky Václava Moravce; 29. 2. 2004

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

VT = Vlastimil Tlustý, předseda poslaneckého klubu ODS, stínový ministr financí, místopředseda rozpočtového výboru PS PČR;

{10}

VT: ((nádech)) tak já se obávám že (.) to je (.) po- použijili váš termín souboj ve kterém není vítězů a ((nádech)) jeli někdo poražený tak sou to občané české republiky protože ((nádech)) e přesun položek z pěti napřed do dvaceti dvou později devatenácti procentní sazby opravdu znamená zdražování (.) e pan ministr sobotka v úvodu říkal že ne: ale pokud sama vláda říká že vybere dvacet miliard navíc (.) tak si každý občan může spočítat že ((nádech)) pro každého občana dvacet miliard děleno ((nádech)) deseti milióny znamená dva tisíce korun navíc.

{11}

VM: =ale [ona pak]

{12}

VT: [( )]

{13}

VM: další peníze rozdá důchodců[m a rodinám s dětmi.]

V uvedeném transkriptu Moravec podává čistě jen protiargument, který vychází z programového prohlášení opoziční ČSSD. Jedná se tedy o zmiňované podložení tvrzení oficiálním dokumentem (o něm se Moravec zmiňuje v předchozí fázi rozhovoru, která není v ukázce uvedena). Moravec tímto oponentským argumentem v podstatě zastupuje nepřítomnou opoziční stranu ČSSD, když jako argument uvádí její dokument. I toto spadá do role moderátora – nejen zastupování nepřítomného publika, ale celkově nepřítomných stran rozhovoru. Toto zastupování však probíhá pouze prezentací jejích prohlášení, dokumentů a celkovým odkazováním na třetí strany, a Moravec tak nevybočuje ze své neutralistické pozice.

Pro Moravcovo oponování je typická také skutečnost, že se o námitce poměrně často explicitně vyjadřuje (Transkript 26). Aby opět zachovával neutralitu, formuluje větu často jako hypotetickou situaci (např. použitím podmiňovacího způsobu). Takové námitky jsou formulovány pomocí slovních spojení jako *co možná námitka*, *mohl bych namítnout* apod. (Transkript 26).

Transkript 26

Otázky Václava Moravce; 22. 2. 2004

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

PP = Pavel Pafko, chirurg, přednosta 3. chirurgické kliniky 1. lékařské fakulty UK a FN Motol;

{205}

PP: =já sem ((odkašlání)) zastáncem interrupcí, a mně také vadí to když někdo vnucuje svůj názor někomu jinému. (.) já respektuju názor těch lidí kteří sou proti tomu, ať to teda zachovávají, ale ať nevnucujou tento názor ostatné čá- ostatní čás- části společno[sti.]

{206}

VM:

[co]

kdybych vám na to namítl že: ee povolení a liberální přístup k interrupci byl také jako názor vnucen,

8.10 Reformulace

Jednou z technik, které mají moderátoři dispozici a o které jsem se zmiňovala v teoretické části, jsou reformulace. Již z názvu tohoto pojmu můžeme vyvodit, že by se mělo jednat o přeřikání a shrnutí hostovy výpovědi. V teoretické části práce jsem však uvedla i další postupy, při nichž mohou moderátoři reformulace využít. Moravec není výjimkou a tuto techniku používá i k jiným účelům než jen k čisté prezentaci toho, co host řekl. Nyní se tedy zaměřím na to, jak Moravec s reformulacemi pracuje.

Při analýze Moravcových reformulací není těžké je rozpoznat, neboť je pro ně typická v podstatě stále se opakující, téměř neměnná forma. Většina moderátorových reformulací totiž začíná slovy *,to znamená, (že) ...‘*, popř. některou z následujících variant: *,rozumím-li (vám) správně‘*, *,chcete tím říci‘*.

Pokud se podíváme na účely moderátorových reformulací, můžeme je rozdělit do tří skupin. První skupina je čistá reformulace, jejímž smyslem je skutečně jen přeformulování hostovy výpovědi do kratší a srozumitelnější formy. Moravec tak tímto způsobem zprostředkovává divákům hostovy názory, které by pro ně (např. kvůli nedostatku informací o probíraném tématu) mohly být nesrozumitelné. Někdy se nemusí jednat ani tak o přeformulování slov hosta, ale např. také o prezentaci důsledků, které z hostovy výpovědi vyplývají a které by si diváci nemuseli domyslet.

Transkript 27

Otázky Václava Moravce; 21. 3. 2004

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

LZ = Lubomír Zaorálek, předseda Poslanecké sněmovny PČR, ČSSD;

{9}

LZ: e řekl bych té etapy ve které se nachází společnost i politické strany. kdy pravděpodobně ((mlasknutí)) sme v určité důležité fázi protože se naplňuje to že vstupujeme do evropské unie, takže ta té vize politiky dosavadní v něčem docházejí do důležitého bodu kdy se (.) plní jeden z hlavních úkolů,

{10}

VM: chcete [tím]

{11}

LZ: [a]

{12}

VM: říci: že: e vstupem do evropské unie končí ee jakoby silné integrační téma pro většinu stran v politice (.) a tudíž není zde silné téma a není zde vize.

I tyto ve své podstatě strohé reformulace však Moravec formuluje tak, aby měl host alespoň částečně potřebu se vyjádřit, moderátor tímto způsobem také koriguje témata hovoru a směřuje je tam, kam potřebuje.

V dalším typu reformulací opět objevíme Moravcovu snahu zatlačit hosty k jasnému, jednoznačnému vyjádření se, k absolutnímu přiklonění se k nějakému názoru či naopak k jeho naprostému odmítnutí. Moravec formou reformulace prezentuje jako hostův nějaký jasně definovaný názor, který však ne vždy plně vyplývá z toho, co host řekl. Hosté se totiž samozřejmě velmi často vyhýbají jednoznačným vyjádřením typu ‚ano‘ x ‚ne‘, neboť tato prohlášení by v budoucnu mohla být použita proti nim. Moravec se je však právě např. reformulací snaží k těmto prohlášením dotlačit tím, že takovéto názory prezentuje jako jejich vlastní. Pokud tedy hostova odpověď osciluje někde kolem středu mezi dvěma názorovými póly, popř. se k některému mírně přibližuje, Moravec ve své reformulaci maximalizuje tento názor a přiřadí jej k jednomu pólu, a to k tomu, kterému je hostův prezentovaný postoj blíže, popř. k tomu, který je divácky zajímavější či kontroverznější. Je samozřejmé, že host se s touto reformulací nemusí ztotožnit, může ji úplně odmítnout, ohradit se proti ní či k ní mít nějaké připomínky tak, jak jsem popisovala v teoretické části (Transkript 28).

Transkript 28

Otázky Václava Moravce; 22. 2. 2004

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

SG = Stanislav Gross, 1. místopředseda ČSSD, místopředseda vlády, ministr vnitra;

{82}

VM: proč o nich nedebatujete před rozhodováním (.) ee v rámci koalice.

{83}

SG: ((nádech)) ono je to hm jako s tím ( ) s tou slepicí a s tím vejcem (.) co je dříve (.) prostě pokud by ee přišla na koaliční jednání sociální demokracie s úplně hotovým stanoviskem, tak asi by se těžko o něčem dalo vyjednávat protože bychom neměli možnost někam ustou[pit.]

{84}

VM: [ji]nými slovy vy se klo[níte k tomu prv]nímu:

{85}

SG: [na druhou stranu]

{86}

VM: ehm k tomu prvnímu. to znamená nejdříve jednat s koaličními partnery pak vysvětlovat v poslaneckém klubu. ano?

{87}

SG: ee já si myslím že je zapotřebí to dělat ee to dě<lat dvojitě> tu smyčku (.) to znamená [ne- nejprve]

Při tlačení hostů do jasných postojů formou reformulací využívá Moravec také různé absolutizující výrazy, pomocí nichž je výpověď striktně daná a jednoznačná. Jedná se o výrazy jako ‚*nikdy*‘, ‚*vůbec*‘, ‚*v žádném případě*‘ atd. Ukázkou jednoho takovéhoho užití nabízí následující transkript.

Transkript 29

Otázky Václava Moravce; 29. 2. 2004

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

VT = Vlastimil Tlustý, předseda poslaneckého klubu ODS, stínový ministr financí, místopředseda rozpočtového výboru PS PČR;

{105}

VT: [j:]já sem řekl na prvním místě že myslím že ta se nejvíce odchýlila od svého programu (.) myslím že nejvíce zklamala (.) myslím že se ukazuje jako nejméně spolehlivý partner (.) ee takové ty nálepky které měla někdy před čtyřmi lety že je to pravicová strana tomu už myslím nevěří ani oni sami takže ((nádech)) to je partner který se ukázal velmi nespolehlivý (.) partner který vůbec nedělá to co říká [takže]

{106}

VM: [to znamená] že o integraci pravice: a: sbližování odées ((míněno ODS)) a úsdeu ((míněno US-DEU)) není vůbec možné mluvit,

{107}

VT: ((nádech)) tak nikdy se nemá říkat nikdy, já neumím předpovídat co se bude dít dál ale z toho dosavadního vývoje opravdu rozpor (.) činů a slov je nejzřetelnější u unie svobody.

S druhým typem reformulací částečně souvisí i typ třetí. V tomto druhu reformulací se moderátor snaží nejen tlačit hosta k jasnému přiklonění se k jedné z možností, ale hlavně jako hostovy prezentuje názory a postoje, které jsou kontroverzní, sporné a u nichž je pravděpodobnost, že host bude mít potřebu se vůči nim ohradit a svůj postoj obhájit. Tímto způsobem Moravec nejen vyzývá hosta k obhajobě, ale hlavně vyvoláváním těchto kontroverzí, k nimž se host staví do opozice či k nim má výhrady, moderátor cílí na diváky, neboť tyto spory jsou divácky velmi zajímavé.

Transkript 30

Otázky Václava Moravce; 23. 5. 2004

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

JP = Jaroslav Palas, ministr zemědělství, ČSSD;

{10}

JP: já bych ukázal prstem na ee lidi ee kolem lesů české republiky, ee ví se že sem loni ee na podzim odvolal vedení lesů české republiky, a lidé kteří byli navázáni na toto vedení, e kteří měli úzký vztah na lesy české republiky a měli se když to řeknu velmi slušně dobře z lesů české republiky, tak [ee]

{11}

VM: [to] znamená že to dáváte za vinu e přímo odvolanému řediteli olivovi a [ne]

{12}

JP: [ne] to sem neřekl. to sem neřekl.

8.11 Loučení se s hosty a diváky

Stejně jako jsem se na začátku analýzy zabývala způsoby, kterými Moravec pořadu uvádí a jak vítá hosty, budu se v poslední části věnovat loučení se s hosty a postupy, které Moravec používá při uzavírání pořadu.

Stejně jako úvod a přivítání hostů má i rozloučení s hosty ustálený charakter. Po poslední odpovědi hosta Moravec uzavírá jeho pasáž dokončením jeho repliky ve smyslu *„(konstatuje) ministra zahraničí, Petr Novák“*, kdy následně v drtivé většině případů jmenuje hosta pomocí funkcí a pak jména. V podstatě se jedná o podobný způsob zakončení, jaký moderátor používá u závěru reportáží. Tuto formulaci zpravidla pronáší v místě možného převzetí slova a její obsah dává jasně najevo ukončení výpovědi hosta a uzavření pobíraného tématu. Hosté ve většině případů toto zakončení respektují a dále již ve výpovědích nepokračují.

Transkript 31

Otázky Václava Moravce; 20. 8. 2006

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

JP = Jiří Paroubek, odstupující premiér a předseda ČSSD;

{117}

JP: já si myslím že je to nepřijatelné. myslím si že česká republika potřebuje řádnou vládu e řekněme na ty dva roky ee žádnou překlenovací vládu na půl roku nevím kdo by nám ještě tedy na jaře třeba e k těm volbám šel, no a pokud de o: o to co bude za dva roky tak to uvidíme

{118}

VM: konstatuje premiér a předseda (.) tedy dosluhující premiér předseda čéesesdé ((míněno ČSSD)) jiří paroubek. děkuji že ste byl hostem otázek na schledanou

{119}

JP: taky děkuju a naschledanou

Nutno ještě podotknout, že ve většině případů ve zkoumaném vzorku Moravec sloveso *„konstatuje“*, *„říká“* apod. vypouští – to má za následek ještě výraznější ukončení hostovy výpovědi.

Transkript 32

Otázky Václava Moravce; 23. 5. 2004

ÚČASTNÍCI:

VM = Václav Moravec, moderátor;

JP = Jaroslav Palas, ministr zemědělství, ČSSD;

{167}

JP: pokud je pokud je pojištěn e má plnění z pojišťovny. a: ee na základě zákona veterinárního stát mu kompenzuje ztrátu. na tomto zvířeti.

{168}

VM: ministr zemědělství, jaroslav palas. děkuji za rozhovor (.) někdy příště na schledanou.

{169}

JP: na schedanou.

Jak je vidno i v ukázkách, po jmenování funkcí a jména hosta Moravec zpravidla děkuje hostům za čas, popř. za rozhovor a nakonec se s nimi rozloučí, a to často formou *„někdy příště nahledanou“*.

V případě, že se Moravec loučí s více hosty, zpravidla nejprve děkuje *„oběma za čas“*, poté teprve jmenuje funkce a jména osobností a rozloučí se s nimi (stejnou formou jako u jednoho hosta).

Po rozloučení se s hosty přichází na řadu loučení se s diváky a ukončení pořadu. Zde je opět potřeba rozdělit loučení se s diváky v pořadech do roku 2005, kdy se vysílala pouze tato první část pořadu, a díly po srpnu roku 2005, kdy k první části pořadu přibyla i druhá, které pokračuje na programu ČT24.

Loučení se v dílech, které již dále nepokračovaly, mělo v zásadě ustálenou formu. Moderátor v nich nejprve děkoval divákům za pozornost, to např. výrazy *„děkuji za to, že jste se dívali“*, *„děkuji za pozornost“*, *„děkuji, že jste byli s námi“*. Diváky v takových případech přímo oslovoval, nejčastěji slovy *„vám divákům“*. V některých dílech Moravec poděkování vypouští a rovnou připomíná termín příštího vysílání pořadu a někdy také předesílá probírané téma. V některých dílech diváky vyzívá k sledování dalšího dílu, a to např. *„uvidíme se příště“*, *„dívejte se“*. Méně často pak tuto pasáž zakončí přáním hezkého večera, většinou však tuto část vypouští.

Transkript 33

Otázky Václava Moravce; 14. 3. 2004

{260}

VM: a vám (.) divákům (.) děkuji (.) za to že ste (.) byli ee s námi s českou televizí a dívali ste se na otázky (.) příště se uvidíme (.) dvacátého prvního března na čété ((míněno ČT)) jedna. ((závěrečná znělka pořadu))

Pokud se zaměříme na to, v jakém pořadí Moravec pořad v této formě uzavírá, zjistíme, že se v podstatě jedná o stejný postup jako v úvodu pořadu, jen v opačném pořadí. V úvodu pořadu jde tedy o postup: pozdrav diváků – představení hostů – otevření tématu (otázkou), závěr probíhá jako: uzavření tématu – rozloučení se s hosty – rozloučení se s diváky.

V dílech pořadu vzniklých po srpnu 2005 je jasně patrná změna rozloučení pořadu, protože se zde samozřejmě odráží fakt, že pořad dále pokračuje na jiném kanálu. Moravec se tak neloučí ani s hosty ani s diváky. Přesto však děkuji za čas hostům, kde opět vyjmenovává jména a někdy i funkce. Ve všech zkoumaných případech při děkování používá slovo *„pro tuto chvíli“*, čímž signalizuje pokračování pořadu, tedy že loučení není definitivní. Toto pokračování také ve všech zkoumaných dílech explicitně zmiňuje. Ve všech případech také upozornil na to, že pořad bude pokračovat *„po zprávách na programu ČT24“*.

Transkript 34

Otázky Václava Moravce; 20. 8. 2006

{261}

VM: e jestli souhlasíte budeme hned pokračovat e na programu e čtété ((míněno ČT)) dvacet čtyři na zpravodajském kanálu ee české televize děkuji pro tuto chvíli tedy: marii benešové, e danieli filipiové, mirce čejkové a: jiřímu dědečkovi. pro tuto chvíli děkuji pokračujeme hned po zprávách na programu čtété ((míněno ČT)) dvacet čtyři ((závěrečná znělka pořadu))

Po rozloučení, popř. upozornění na další pokračování pořadu již následuje jen závěrečná znělka pořadu a první část tak končí.

Shrnutí praktické části

V praktické části své práce jsem se nejprve věnovala postupu analýzy. Zmínila jsem, že má analýza bude vycházet z textových přepisů dostupných v korpusu DIALOG. Vysvětlila jsem výhody těchto přepisů – záznam slov, pauz, overlapů, intonace a přiložený důraz na slova či slabiky. Jako nedostatek jsem uvedla absenci záznamu gestikulace, výrazu tváře, mimiky apod.

V úvodu praktické části jsem také zmínila jevy, zahrnuté do analýzy – mechanismus střídání replik, přebírání replik, overlap, pauzy, párové sekvence, preference a konverzační opravy. Pomocí těchto jevů bylo možné popsat charakteristiky Moravcova projevu v pořadu OVM.

Další oddíl praktické části byl věnován charakteristice rozebíraného pořadu Otázky Václava Moravce. Zmínila jsem, že se jedná o diskuzní pořad, vysílaný na veřejnoprávní České televizi od začátku roku 2004. Původně měl pouze jednu část, v roce 2005 však přibyla ještě část druhá, která je od té doby vysílána na zpravodajské stanici ČT24 (spolu s první částí).

Pořad je spojen s moderátorem PhDr. Václavem Moravcem. Ten je úspěšným českým moderátorem. Praxi má zejména s prací v rádiích, zároveň také přednáší na Fakultě sociálních studií Univerzity Karlovy. Je oceněn Novinářskou křepelkou, což je cena pro novináře do 33 let.

Další část praktické části byla již zaměřena na styl komunikace. První podkapitolou byl způsob úvodu pořadu. Uvedla jsem, že je potřeba odlišit pozdravy před a po změně schématu pořadu v roce 2005. U prvního typu jsem zjistila, že Moravec k úvodu pořadu používá ustálené postupy doprovázené ustálenými slovní spojeními. Po úvodu pořadu přichází na řadu pozdrav diváků. Po změně schématu Moravec nejprve poměrně stroze zdraví a pak se začíná věnovat probírané tématice. I v novém schématu používá Moravec ustálenou formulaci, která se však o té původní liší.

Následující kapitola se věnovala vítání hostů. Tomu zpravidla předchází úvod do tématu, o němž se bude hovořit. Hosta Moravec uvádí pomocí zastávané funkce a jména, tituly u politiků neuvádí, u odborníků zpravidla ano. Hosté jsou při představování uvedením funkce jistým způsobem kategorizováni – toho Moravec pravděpodobně využívá cíleně.

V praktické části jsem se zabývala také tím, jak Moravec nastoluje v pořadu nová témata. Téma jsem rozdělila na dvě části – nové bloky hlavním témat pořadu a nová témata v rámci těchto velkých tematických celků. Velké tematické celky Moravec ukončuje rozloučením s hostem či hosty. Nová témata uvádí popisem probírané problematiky, a to několika různými způsoby. Po tomto úvodu zpravidla následuje předtočená reportáž.

Nová témata v rámci jednoho většího celku uvádí Moravec zpravidla otázkou. Tyto otázky bývají uvedeny vysvětlením a obhájením dané otázky, které zároveň zavádí diváka do problematiky. Tyto úvody často navazují na to, co host pronesl, popř. se zaměřují na popis události s otázkou spojené. Dále Moravec přechází k novému tématu pomocí reportáže. I ta je doprovázena uvozující replikou. Třetí způsob nastolení nového tématu je prosté položení otázky nesoucí nové téma.

Udělování slova je další téma, kterým jsem se v práci zabývala. V případě jednoho hosta probíhá předávání slova v podstatě automaticky – sám se po položení otázky chopí slova a odpovídá. U více hostů Moravec explicitně určuje, kdo bude dalším mluvčím – provádí to oslovením jménem, popř. zastávanou funkcí. Moravec se také snaží rozdělit prostor věnovaný hostům rovnoměrně, a to pravidelným střídáním mluvčích.

V Moravcových dialozích jsem analyzovala také způsoby pokládání otázek. U nich je také zařazen úvod, který ospravedlňuje oprávněnost otázky. Zde se Moravec v rámci zachování neutrality často odkazuje na tvrzení třetích stran. Moderátorovy otázky jsou charakteristické také snahou přimět hosty k zaujetí jasných, jednoznačných postojů. Moravec také často klade dodatečné otázky ke sdělením a výpovědím hostů. Tím moderátor plní funkci oponenta hostů. Dále Moravec v rámci oponování a snahy o jasná vyjádření nastoluje hypotetické situace, k nimž se má host vyjádřit.

Do svých otázek moderátor zakomponovává i preferované odpovědi. Nejčastěji k tomu využívá negativně položené otázky, které jsou podloženy popisem události či jiným faktem, které mají preferovanou možnost podpírat.

Přebírání slova Moravcem zpět probíhá během pořadu zpravidla bez větších komplikací a automaticky po skončení hostovy odpovědi. Pokud Moravec potřebuje převzít slovo dříve, využívá k tomu nejčastěji skočením do řeči, přičemž se většinou omlouvá slovem *‘promiňte’*.

Úkolem moderátora je ptát se hostů. Ti však ne vždy mají vůli odpovídat – Moravec má tak i strategie, jimiž se snaží hosta k odpovědi přimět. To provádí například zopakováním otázky, reformulací či upozorněním na nezodpovězenou otázku.

Moderátorovou úlohou v diskuzním pořadu je také oponování. K tomu Moravec využívá nejčastěji otázky a doptávání se. Protiargumenty nejčastěji vznáší za pomoci výpovědi s prezentací rozporujících faktů či událostí.

Další z moderátorských technik, které Moravec využívá, jsou reformulace. Ty neplní jen funkci shrnutí hostovy výpovědi, ale Moravec jimi např. tlačí hosty k zaujetí jasného a jednoznačného postoje či jimi vnáší do pořadu divácky zajímavou kontroverzi a konflikt.

Uzavření pořadu je potřeba rozdělit na díly před změnou schématu a díly po této změně. V první skupině se Moravec loučí v pořadí: uzavření tématu – rozloučení se s hosty – rozloučení se s diváky. U novějších dílů pak v loučení nedochází, neboť pořad pokračuje v další hodinové části na programu ČT24. Moderátor tak zpravidla děkuje hostům za čas a pak je pořad uzavřen.

Závěr

Tato práce se zabývala mediálním dialogem v pořadu Otázky Václava Moravce. Teoretická práce se zabývala vývojem využití metody – konverzační analýzy a dále také historií studia institucionálního dialogu. V této části práce byla také popsány základní jevy, kterými se konverzační analýza zabývá, vývoj studia mediovaného jazyka a mediálního dialogu. Zmíněny byly také hlavní charakteristiky a specifika tohoto druhu dialogu.

V praktické části práce jsem nejdříve charakterizovala pořad Otázky Václava Moravce, popsala jeho historii a základní schéma. Věnovala jsem se také osobě moderátora Václava Moravce. Dále se pak již praktická část věnovala analýze devíti dílů pořadu OVM. Zde jsem sledovala základní jevy, s nimiž konverzační analýza pracuje, a na základě nich popsala nejtypičtější moderátorské projevy Václava Moravce. Všimla jsem si opakujících se jevů, častých slovních spojení a různých postupů napříč moderováním celým pořadem tak, abych byla schopná zodpovědět výzkumné otázky stanovené v úvodu práce.

Za hlavní výzkumnou otázku bylo stanoveno VO1: *Jakým způsobem realizuje Václav Moravec svou činnost moderování v pořadu Otázky Václava Moravce?* Zodpovězení této výzkumné otázky bylo složeno z následujících podotázek: PO1: *„Jak Václav Moravec uvádí začátek pořadu?“*, PO2: *„Jak Václav Moravec vede debatu?“* a PO3: *„Jak Moravec uzavírá pořad?“*, jako poslední výzkumnou podotázku jsem zvolila PO4: *„Odpovídá moderátorský styl Václava Moravce teoretickým charakteristikám, které by moderování mělo splňovat?“*

Odpověď na první otázku vychází v podstatě z první podkapitoly analýzy. Ta se zabývá úvodem pořadu a vítáním hostů pořadu. V rámci toho můžeme Moravcův úvod pořadu charakterizovat jako ustálené, pravidelně se objevující schéma. Přestože došlo v průběhu vysílání k změnám schématu pořadu a tedy i následné změně úvodní části pořadu, vytvořil si v obou případech Moravec opakující se ritualizovaný postup při uvádění vstupní části pořadu. V obou případech se uchýlil i k pravidelnému opakování formule, kterou pronášel na začátku každého dílu (ačkoliv byla pro každý typ schématu pořadu jiný). I další části úvodu pořadu měly v obou případech v podstatě ustálenou podobu.

Co se týče prvního typu schématu pořadu, ten začínal bez úvodu Václava Moravce, a to reportáží. První vstup Moravce pak pravidelně obsahoval formuli: *„Přichází poslední slovo za právě končícím týdnem.“* (s menšími obměnami). Po této části pak následoval pozdrav diváků. Po změně schématu se Moravec objevuje hned v úvodu pořadu, kde diváky pozdraví

a pak teprve následuje pasáž s reportáží. Ta je pravidelně doplněna formulí „*A o jakých tématech se zítra začne mluvit?*“.

Odpověď na druhou otázku, tedy *„Jak Václav Moravec vede debatu?“*, vychází z podkapitol 8.2 až 8.10. Z nich vyplývá, že se Václav Moravec řídí pravidly a povinnostmi, které jsou na něj jako na moderátora kladeny. Většinu jeho výpovědí tvoří otázky, pomocí nichž nejčastěji tyto povinnosti plní. Při kladení otázek se tedy snaží opírat o fakta a informace třetích stran (nejčastěji tisk, výpovědi politiků v reportážích, oficiální dokumenty jako např. volební program strany atd.) a zachovat si tak svou formální neutralitu. Zároveň většinu svých výpovědí formuluje s ohledem na diváky, kterým se snaží zprostředkovat např. pomocí vysvětlujících reformulací vzhled do probírané problematiky. Prostřednictvím otázek Moravec také oponuje hostům a tlačí je do jasných a jednoznačných výpovědí. To je také jedna z hlavních charakteristik Moravcova projevu, která se prolíná každým dílem pořadu a je tak pro tohoto moderátora typická. Z moderátorova projevu je jasně znát snaha přimět hosty formulovat své postoje jednoznačně např. nejen pokládáním otázek, ale i reformulacemi, negativně pokládanými otázkami apod. Tyto pokusy Moravec opakuje i několikrát za sebou, dokud nedotlačí hosta k požadovanému vyjádření (popř. pokud svou snahu nevzdá). Další patrnou vlastností Moravcova projevu je snaha o vyvolání konfliktních a kontroverzních situací v pořadu – to činí opět několika různými způsoby. Opět se jedná o činnost zacílenou na diváky, neboť právě tyto kontroverzní situace jsou divácky velice zajímavé a oblíbené.

Odpověď na třetí výzkumnou otázku je obsažena v podkapitole 8.11. Ta se zabývá právě způsoby loučení se a uzavíráním pořadu. I v této oblasti můžeme vysledovat ustálenost. Pro uzavření posledního tématu využívá stejné postupy jako například u reportáží. Závěr pořadu má u Moravce v podstatě stejný postup jako úvod, jen v opačném pořadí. Oboje je tak znakem uspořádanosti a ustálenosti v projevu Václava Moravce. I u rozloučení používá Moravec více méně stejnou formu (pro každé schéma pořadu jiné), i když již není tak pevně stanovena jako u úvodu pořadu. I pro uzavírání pořadu je u Moravce charakteristická jistá ustálenost a rituálnost.

Na poslední výzkumnou otázku, tedy PO4: *„Odpovídá moderátorský styl Václava Moravce teoretickým charakteristikám, které by moderování mělo splňovat?“* lze odpovědět kladně. Moravec plní v rámci svého moderátorského projevu role, které jsem stanovila v teoretické části. Řídí rozhovor otázkami, zastupuje nepřítomné publikum a klade za něj

otázky, oponuje hostům, aby ti neměli volnou možnost vlastní propagace, nastoluje témata, která se formulací otázek snaží činit divácky zajímavé (např. vyvoláváním kontroverzí). Zároveň si během rozhovoru zachovává neutralistický postoj, např. odkazováním na třetí strany a podpíráním svých výpovědí fakty.

Věřím, že se mi v práci podařilo charakterizovat moderátorský styl Václava Moravce a ukázat tak, že teorie o tomto typu institucionálního dialogu jsou platné i v našich tuzemských podmínkách. Tuto oblast je však v českém prostředí studovat i nadále a z více pohledů, aby vznikla pevná základna poznatků o mediálním dialogu v České republice.

Seznam použité literatury:

- BOZDĚCHOVÁ, Ivana. K jazykové úrovni současných televizních debat. In ČMEJRKOVÁ, Světlá, et al. *Jazyk, média, politika*. 1. Praha : Academia, 2003. s. 258. ISBN 80-200-1034-3.
- BROWN, Keith, et al. *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Second Edition. [s.l.] : Elsevier Science, 2005. 12353 s. ISBN 0080442994.
- CLAYMAN, Steven. Tribune of the people: maintaining the legitimacy of aggressive journalism. *Media, Culture, and Society*. 2002, č. 24. ISSN 1460-3675.
- CLAYMAN, Steven; HERITAGE, John. *Talk in action : Interactions, identities, and institutions*. first published. [s.l.] : Blackwell Publishing, 2010. 312 s. ISBN 978-1-4051-8550-9
- ČMEJRKOVÁ, Světlá. Televizní interview a jiné duely. Mediální dialog jako žánr veřejného projevu. *Slovo a slovesnost : časopis pro otázky teorie a kultury jazyka*. 1999, 60, 4, s. 247-268. ISSN 0037-7031.
- HAVLÍK, Martin. Poznámky k práci moderátorů televizních politických debat a rozhlasových interview. *Jazykovědné aktuality*. 2008, 45, 1-2, s. 4-32.
- HERITAGE, John. The limits of questioning : negative interrogatives and hostile question content. *Journal of Pragmatics*. 2002, 34, s. 1427-1446. ISSN 0378-2166.
- HOFFMANNOVÁ, Jana; MÜLLEROVÁ, Olga. *Kapitoly o dialogu*. 1. vyd. Prah : Pansofia, 1994. 94 s. ISBN 80-85804-29-8.
- HUTCHBY, Ian; WOOLFITT, Robin. *Conversation Analysis*. 2. vydání. Cambridge : Polity press, 2008. 260 s. ISBN 978-07456-3865-2.
- LEVINSON, Stephen C. *Pragmatics*. First. New York: Cambridge University Press, 1983, 420 s. ISBN 05-212-9414-2.
- POMERANTZ, Anita. Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred/dispreferred turn-shapes. In ATKINSON, John Maxwell; HERITAGE, John. *Structures of Social Action : studies in conversation analysis*. Cambridge : Cambridge University Press, 1984. 446 s. ISBN 0521248159.
- SACKS, Harvey. On the preferences for agreement and kontiguity in sequences in conversation. In BUTTON, Graham; LEE, John R. E. *Talk and social organisation*. Clevedon : Multilingual Matters, 1987. 335 s. ISBN 0-905028-75-9.
- SCHEGLOFF, Emanuel. On an actual virtual servo-mechanism for guessing bad news : a single case conjecture. *Social Problems*. 1988, 32, s. 453.

- SCHEGLOFF, Emanuel A. *Sequence organization in interaction: a primer in conversation analysis*. New York: Cambridge University Press, 2007, v.<1>. ISBN 05215327951.
- ŠIMŮNKOVÁ, Zuzana. *Povolání: moderátor: Analýza komunikačních strategií moderátora veřejnoprávního rozhlasu*. Brno, 2002. 93 s. Magisterská diplomová práce. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity.
- THOMPSON, John B. *Média a modernita : Sociální teorie médií*. 1. vydání. Praha : Karolinum, 2004. 220 s. ISBN 80-246-0652-6.
- TOLSON, Adrew. *Media talk : Spoken Discourse on TV and Radio*. Edinburgh : Edinburgh University Press Ltd, 2006. 200 s. ISBN 0-7486-1825-2.

Elektronické zdroje:

- Transkripční značky. ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AKADEMIE VĚD ČR. *Korpus DIALOG* [online]. 2008-2011 [cit. 2012-05-06]. Dostupné z: <http://ujc.dialogy.cz/?q=cs/node/29>
- Václav Moravec změnil názor, vrací se do Otázek. *IDNES.cz* [online]. 27. 7. 2005 [cit. 2012-05-06]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/vaclav-moravec-zmenil-nazor-vraci-se-do-otazek-f4h-/domaci.aspx?c=A050727_104912_zpr_kultura_gra
- Předměty. *Univerzita Karlova v Praze* [online]. [cit. 2012-05-16]. Dostupné z: <http://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=ucit&kod=00586>
- Moderátor BBC získal novinářské ocenění. *BBC Czech* [online]. 2003 [cit. 2012-05-16]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/czech/domesticnews/story/2003/10/031029_krepelka_pckg.shtml
- Moravec bude konkurovat Sedmičce. *IDNES.cz* [online]. 29. 6. 2004 [cit. 2012-05-16]. Dostupné z: http://kultura.idnes.cz/filmvideo.aspx?c=A040629_160355_filmvideo_gra
- Moravec odchází z ČT, znechutili ho politici. *IDNES.cz* [online]. 18. 4. 2005, [cit. 2012-05-06]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/moravec-odchazi-z-ct-znechutili-ho-politici-fe4-/domaci.aspx?c=A050418_070206_domaci_mad
- Chat: Václav Moravec. *Česká televize* [online]. [cit. 2012-05-16]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/chat/200-vaclav-moravec/>

- Moravec: Krize vlády uspíšila můj konec v ČT. *IDNES.cz* [online]. 19. 4. 2005 [cit. 2012-05-06]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/moravec-krize-vlady-uspisila-muj-konec-v-ct-fkr-/domaci.aspx?c=A050419_065348_domaci_mad
- Otázky Václava Moravce. *Česká televize* [online]. 2004 [cit. 2012-05-16]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/204452801200001/>
- Otázky Václava Moravce. *Česká televize* [online]. 2004 [cit. 2012-05-16]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1126672097-otazky-vaclava-moravce/204452801200026/>
- Otázky Václava Moravce. ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AKADEMIE VĚD ČR. *Korpus DIALOG* [online]. 2008-2011 [cit. 2012-05-06]. Dostupné z: <http://ujc.dialogy.cz/?q=cs/node/35>
- POLÍVKA, Martin. Otázky na Václava Moravce. *Sociál: Časopis studentů FSV UK* [online]. 1. 11. 2006 [cit. 2012-05-16]. Dostupné z: <http://social.ukmedia.cz/otazky-na-vaclava-moravce>
- FALÁTHOVÁ, Alena. "Otázek není nikdy dost" - interview s Václavem Moravcem. UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE. *IForum* [online]. [cit. 2012-05-16]. Dostupné z: <http://www.cuni.cz/IFORUM-2148.html>
- HAVLÍK, Martin. (2007): "Slušný" Bursík a "neslušný" Železný v Otázkách Václava Moravce. *Biograf* (43-44): 85 odst. Dostupné na adrese <http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v4302>

Seznam obrázků tabulek:

Tabulky

Tabulka č. 1 – Seznam transkripčních značek.....	34
--	----

Obrázky

Obrázek č. 1 – Schéma pozornosti v pořadu s jedním hostem.....	25
Obrázek č. 2 – Schéma pozornosti v pořadu se dvěma hosty.....	25

Seznam transkriptů:

Transkript č. 1.....	39
Transkript č. 2.....	40
Transkript č. 3.....	41
Transkript č. 4.....	42
Transkript č. 5.....	42
Transkript č. 6.....	43
Transkript č. 7.....	43
Transkript č. 8.....	43
Transkript č. 9.....	44
Transkript č. 10.....	45
Transkript č. 11.....	46
Transkript č. 12.....	47
Transkript č. 13.....	47
Transkript č. 14.....	48
Transkript č. 15.....	49
Transkript č. 16.....	49
Transkript č. 17.....	50
Transkript č. 18.....	51
Transkript č. 19.....	52
Transkript č. 20.....	53
Transkript č. 21.....	54
Transkript č. 22.....	55
Transkript č. 23.....	56
Transkript č. 24.....	57
Transkript č. 25.....	59
Transkript č. 26.....	60
Transkript č. 27.....	61
Transkript č. 28.....	62
Transkript č. 29.....	63
Transkript č. 30.....	64
Transkript č. 31.....	65
Transkript č. 32.....	65

Transkript č. 33.....	66
Transkript č. 34.....	67

Přílohy

Příloha č. 1 – 9 transkriptů analyzovaných dílů pořadu (CD)